

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาคกลาง” โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย
 - 1.1 ความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย
 - 1.2 นโยบายสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย
 - 1.3 รูปแบบของการจัดการศึกษาปฐมวัย
2. บทบาท หน้าที่ของครูอนุบาล
 - 2.1 คุณสมบัติ คุณลักษณะ และหน้าที่ของครูอนุบาล
 - 2.2 บทบาทของครูอนุบาล
 - 2.2.1 บทบาทครูในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน
3. การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล
 - 3.1 การจัดสภาพแวดล้อม
 - 3.2 หลักเกณฑ์ในการจัดอาคารสถานที่
 - 3.3 หลักเกณฑ์ในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน
 - 3.4 หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกอุปกรณ์ พัสดุ ครุภัณฑ์
 - 3.5 การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน
 - 3.5.1 หลักการจัดห้องเรียน
 - 3.5.2 การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
4. สภาพการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล

1. การจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย

1.1 ความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นภาวะใหม่ของการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการศึกษาและความ เป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น และนับวันจะมีความสำคัญต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น ครอบครัวไทยแต่ โบราณเป็นครอบครัวแบบขยาย คือ มีปู่ ย่า ตา ยาย อยู่รวมกัน เด็กจึงมีผู้ใหญ่ดูแล แต่ในสภาพ ปัจจุบันสังคมไทยกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่มีแต่พ่อ แม่ ลูก ทั้งครอบครัวส่วนใหญ่ แม่ยังออกไป ประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัว ดังนั้นพ่อแม่จึงนำลูกไปฝากไว้ตามสถาน รับเลี้ยงเด็ก หรือโรงเรียนอนุบาลเร็วขึ้น การศึกษาปฐมวัยจึงกลายเป็นความจำเป็นของชีวิตมากขึ้น กว่าเดิม ในอดีตที่ผ่านมาเรามักละเลยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาในวัยนี้เท่าที่ควร แต่ ต่อมานักการศึกษา นักจิตวิทยา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญในวงการต่างๆ ได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการ จัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะจากการค้นคว้าและวิจัยพบว่า พัฒนาการทุกๆ ด้านของบุคคลล้วนมีรากฐานมาจากการพัฒนาในวัยเด็ก โดยเฉพาะในช่วงอายุ 0-6 ปี ดังที่ Freud (1949) กล่าวว่า การปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพ รวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ กับเด็กจะทำให้ได้ดีที่สุดในช่วงนี้ซึ่งเป็นวัยเริ่มต้นของชีวิต

การพัฒนาคุณภาพของประชากรมีความจำเป็นต้องเน้นการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้อง และเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมเลี้ยงดูเด็กซึ่งมีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี ทั้งนี้เพราะช่วง อายุดังกล่าวเป็นช่วงวิกฤติของชีวิตมนุษย์ ผลของการ อบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่างๆ ที่เด็กได้รับ ในระยะต้นของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อการวางรากฐานของการพัฒนาทั้งทางร่างกาย สติปัญญา สังคม และบุคลิกภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

นอกจากนี้ มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ (2543) ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูและให้การ ศึกษาแก่เด็กปฐมวัยมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเด็กในวัยนี้ต้องการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 6 จากบิดามารดา คนรอบข้างและสิ่งแวดล้อม ซึ่ง จะส่งผลให้เกิดพัฒนาการที่เป็นรากฐานของบุคลิกภาพ อุปนิสัย และการเติบโตของสมองที่มีผลต่อ สติปัญญา ความสามารถ เพราะเด็กในช่วงตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง 6 ปี ระบบประสาทและสมองจะเจริญ เติบโตในอัตราสูงที่สุด คือ ประมาณ 80% ของผู้ใหญ่ปกติ การอบรมปลูกฝังสร้างเสริมพัฒนาการทุก ด้านให้แก่เด็กปฐมวัยได้เจริญเติบโตเต็มศักยภาพในช่วงอายุนี้ จะเป็นรากฐานที่ดีที่จะให้เด็กได้พัฒนา เป็นเยาวชนและพลเมืองที่ดี เจริญฉลาด คิดเป็น ทำเป็น และมีความสุข มากกว่าการปลูกฝังสร้าง เสริมในช่วงอื่น ดังนั้นครอบครัวและกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาศักยภาพของสมอง จึงเป็นรากฐาน สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเด็กปฐมวัย

การตอบสนองต่อความสำคัญของการพัฒนาการในช่วงระยะแรกของชีวิตเด็กเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพประชกรนั้น ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ได้พยายามจัดบริการขั้นพื้นฐานให้แก่กลุ่มเด็กเป้าหมายนี้ อันได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านโภชนาการ และด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม อบอุ่นปลอดภัย รวมถึงด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับการพัฒนาภาษา สติปัญญาและสังคมของเด็กด้วย ลักษณะของการให้บริการส่วนใหญ่มักจะจัดให้ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูดูแลพ่อแม่ และในขณะเดียวกันก็มีการจัดสถานรับเลี้ยงเด็กหรือศูนย์พัฒนาเด็ก การจัดชั้นเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยหรือโรงเรียนอนุบาล (UNESCO อ้างถึงใน เขียวพา เคะชะคุปต์, 2542)

อีกทั้งการเรียนรู้ช่วงอายุ 0-6 ปี ถือได้ว่าเป็นโอกาสทองของการเรียนรู้เพราะวัยนี้สมองจะเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะช่วง 3 ปีแรก สมองของเด็กมีการเปลี่ยนแปลงทั้งปริมาณเส้นใยสมองและจุดเชื่อมต่อ สารเคมี รวมทั้งรอยหยักที่พื้นผิวสมอง ซึ่งล้วนส่งผลต่อสติปัญญาและความฉลาดของเด็ก ถ้าเด็กได้รับการพัฒนา ได้รับการกระตุ้นด้วยวิธีที่ถูกต้อง ก็จะช่วยพัฒนาเซลล์สมอง เจตคติต่อการเรียนรู้ และวางพื้นฐานของการเรียน ช่วยให้ทักษะการเรียนรู้พัฒนาไปได้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ซึ่งมีงานค้นคว้าวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ทางสมอง พบว่า ลักษณะของสภาพแวดล้อมมีผลต่อการพัฒนาสมองและการเรียนรู้ของเด็ก ความสมบูรณ์พร้อมพร้อมเป็นการเร้าการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมเป็นต้นเหตุให้สมองเด็กเจริญและพัฒนาขึ้น Diamond และ Hopsow (1998 อ้างถึงใน อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ, 2544) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่พร้อมไว้ดังนี้

การสร้างบรรยากาศของความรู้สึที่ดีและมีความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเรียนรู้ โดยมีการกระตุ้นประสาทรับรู้ทุกประเภทที่ไม่จำเป็นจะต้องกระตุ้นทุกส่วนพร้อมกัน สามารถให้เด็กเลือกทำกิจกรรมต่างๆ ที่สนใจ ซึ่งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระและอยู่ในสิ่งที่ทำท่ายและแปลกใหม่เป็นลำดับไม่ง่ายหรือยากเกินไปสำหรับเด็กตามขั้นตอนของการพัฒนา เปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกิจกรรมที่จัดสรรไว้อย่างหลากหลายและเป็นสภาพแวดล้อมที่เพียบพร้อมด้วยโภชนาการที่มีสารอาหารครบถ้วนและมีคุณค่า

ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาเด็กวัย 0 – 6 ปี ดังกล่าว จึงนำไปสู่การจัดการศึกษาปฐมวัยในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การให้ความรู้แก่หญิงมีครรภ์ และพ่อแม่ ในเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัย โภชนาการ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการจัดศูนย์เด็กประเภทต่างๆ ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชนร่วมรับภาระในการจัดบริการให้กับเด็กวัยนี้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการให้บริการแตกต่างกันไปตามภารกิจหลักของหน่วยงาน

1.2 นโยบายสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย

บทบัญญัติต่างๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. สาระในหมวดที่ 6, 8 และ 9 สรุปได้ว่า
 - การศึกษาปฐมวัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต
 - ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัย
2. สาระในหมวดที่ 1 มาตรา 4 และหมวดที่ 2 มาตรา 10, 12, 13, และ 14 สรุปได้ว่า
 - ให้มีการจัดทำนโยบายและแผนการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย (0-5 ปี)
 - การศึกษาปฐมวัยเริ่มตั้งแต่แรกเกิด-5 ปี เป็นการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อม
 - พ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคคลและสถาบันสังคมต่างๆ มีสิทธิที่จะได้รับความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ และได้รับการยกเว้นภาษีตามที่กฎหมายกำหนด
3. สาระในหมวดที่ 3 มาตรา 15, 17, 18 สรุปได้ว่า
 - เด็กปฐมวัย ตามนัยมติคณะรัฐมนตรี 16 มีนาคม 2542 หมายถึง เด็กอายุ 0-5 ปี
 - การศึกษาปฐมวัยเริ่มตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ปี
 - การศึกษาปฐมวัยจัดได้ทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
 - การศึกษาปฐมวัย สามารถจัดได้ในสถานศึกษา เช่นเดียวกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือจัดในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน หรือศูนย์การเรียนรู้
4. สาระในหมวดที่ 4 มาตรา 22, 24 และ 26 สรุปได้ว่า
 - การจัดการศึกษาปฐมวัยต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - ให้จัดกระบวนการเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน
 - การประเมินผู้เรียนให้พิจารณาจากพัฒนาการ ความประพฤติ การร่วมกิจกรรมและจากการทดสอบ
5. สาระในหมวดที่ 5 มาตรา 41, 43, 44, 45 และ 46
 - ท้องถิ่นและสถานศึกษาเอกชนสามารถจัดการศึกษาปฐมวัยได้
 - สถานศึกษาเอกชนได้รับการสนับสนุนเงินอุดหนุนลดหย่อนภาษีตามความเหมาะสม

- สถานศึกษาเอกชนตามมาตรา 18(2) ซึ่งได้แก่ โรงเรียนเอกชน ต้องเป็นนิติบุคคล
6. สาระในหมวดที่ 6 มาตรา 48
- สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ ที่จัดการศึกษาปฐมวัยต้องมีระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
7. สาระในหมวดที่ 7 มาตรา 53
- ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชน ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ
8. สาระในหมวดที่ 8 มาตรา 58, 60 และ 61
- ในการจัดการศึกษาปฐมวัย บุคคล สถาบัน องค์กรต่างๆ ในสังคมที่ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยการเป็นผู้จัดหรือผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาการบริจาคทรัพย์สิน รวมทั้งการมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายการจัดการศึกษาจะได้รับการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีจากรัฐตามความเหมาะสม เพื่อเป็นแรงจูงใจในการระดมทรัพยากร นอกจากนี้ผู้จัดหรือผู้ร่วมจัดจะได้รับงบประมาณจากรัฐใน 2 ลักษณะ คือ เงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลและเงินอุดหนุนการศึกษา
9. สาระหมวดที่ 9 มาตรา 63 และ 66
- ในการจัดการศึกษาปฐมวัย สามารถให้ความรู้แก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองตลอดจนเด็กปฐมวัยได้ด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย, 2543)

1.3 รูปแบบของการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดสถานศึกษาระดับปฐมวัยในต่างประเทศที่นิยมจัดทำกันมากและเป็นสากลนั้น แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ ศูนย์เลี้ยงเด็ก (Child Care Center) โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School) และโรงเรียนอนุบาล ทั้ง 3 รูปแบบนี้อาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปบ้าง เช่น ศูนย์เลี้ยงเด็ก อาจเรียกว่า สถานรับเลี้ยงเด็กหรือศูนย์พัฒนาเด็ก

การจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย รับเด็กอนุบาลอายุตั้งแต่ 3-6 ปี แต่มีการยืดหยุ่นได้ เช่น สถานศึกษาของเอกชนบางแห่งอาจรับเด็กตั้งแต่ 2 ½ ปีขึ้นไป สถานศึกษาของรัฐบาลรับเด็กอายุ 4 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์และความพร้อมของแต่ละสถานศึกษาเป็นสำคัญ โดยทั่วไปมักขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ ต่อไปนี้ คือ จุดมุ่งหมายของการจัด เหตุผลและความต้องการของ

สังคม รูปแบบของการให้บริการใหม่ รูปแบบของสถานที่จัดตั้ง กลุ่มอายุของเด็ก และประเภทของหน่วยงานที่จัด

ในปัจจุบันสถิติจำนวนเด็กปฐมวัยที่มีอายุต่ำกว่า 6 ปี มีอยู่กว่า 10 ล้านคน โดยมีหน่วยงานที่จัดบริการในการพัฒนาเด็กเหล่านี้หลายแห่งในรูปแบบต่างๆ กัน ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กและสังคม นอกจากนั้นนโยบายของรัฐยังมุ่งส่งเสริมการจัดการศึกษาระดับนี้อย่างไม่จำกัดรูปแบบโดยให้เอกชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบมากขึ้น จึงเห็นได้ว่ามีหลายหน่วยงานที่จัดการศึกษาและมีชื่อเรียกต่างๆ กัน ทั้งจุดมุ่งหมายและนโยบายอาจแตกต่างกันไปบ้าง ถ้าจะแยกหน่วยงานต่างๆ ดังกล่าว โดยยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลักจะได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. หน่วยงานที่ให้การศึกษาและการพัฒนาเด็กในชั้นอนุบาล หรือเตรียมประถมศึกษ เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาในแง่ที่มุ่งพัฒนาทางด้านวิชาการ เตรียมให้เด็กมีความพร้อมทางด้านวิชาการที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หน่วยงานประเภทนี้ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลต่างๆ ทั้งที่ดำเนินการโดยรัฐบาลและเอกชน

2. หน่วยงานที่มุ่งพัฒนาเด็กเล็กในด้านส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ และเพื่อแบ่งเบาภาระของมารดา หน่วยงานดังกล่าว ได้แก่ โครงการพัฒนาเด็กเล็กของกรมการพัฒนาชุมชน สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันของสำนักอนามัยกรุงเทพฯ ศูนย์โภชนาการเด็กของกรมอนามัย สถานรับเลี้ยงเด็กและสถานสงเคราะห์เด็กของเอกชนภายใต้การควบคุมของกรมประชาสงเคราะห์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534)

โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โรงเรียนสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีการดำเนินการจัดการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ มีการดำเนินการจัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาในระบบโรงเรียน รับเด็กอายุ 3-6 ปี เข้าเรียนในหลักสูตร 3 ปี หรือ 2 ปี หรือเปิดสอนระดับชั้นอนุบาลจนถึงระดับชั้นประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยยึดหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 การดำเนินงานโรงเรียนอนุบาลจะจัดในลักษณะใดขึ้นอยู่กับปรัชญาทางการศึกษา ที่ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดโครงสร้างขึ้น ปรัชญาทางการศึกษานี้จะสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อและการถูกฝึกอบรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาเคยได้รับมา ปรัชญาจะเป็นเสมือนกุญแจที่นำไปสู่ความสำเร็จของการศึกษาปฐมวัย (กองการวิจัยการศึกษา, 2532)

2. สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาให้แก่เด็กวัย 4-5 ปี เด็กก่อนเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับในเขตเทศบาลและเมืองพัทยา ซึ่งจัดในระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาการเตรียมความพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป โดยจัดเป็นหลักสูตรอนุบาล 2 ปี แนวการจัดประสบการณ์จัดตามหลักสูตรก่อน

ประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 แต่ใช้แผนการจัดประสบการณ์ของกลุ่มโรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา

3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านโดยรับเด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะตั้งอยู่ในหมู่บ้านเขตพัฒนาโดยรับเด็กในหมู่บ้านเข้าเรียน และส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานโดยมีกรมการพัฒนาชุมชนให้สนับสนุน และประสานงาน

รูปแบบ เน้นที่การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องเหมาะสม โดยมีบุคลากรหรือผู้ดูแลเด็กเป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยการคัดเลือกจากบุคคลในท้องถิ่นที่ศรัทธาในการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งทางกรมการพัฒนาชุมชนจะทำการฝึกอบรมให้

วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้เด็กที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี ในเขตพัฒนาได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมให้ท้องถิ่นช่วยตัวเองและร่วมมือกันพัฒนาเด็ก โดยเผยแพร่วิทยาการแผนใหม่ไปสู่บิดามารดา ผู้ปกครองเด็กและชุมชน

แนวการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเด็กในการเล่น และการปฏิบัติจริงเพื่อการเรียนรู้จากการใช้อุปกรณ์ที่เป็นของจริงและของจำลอง การหัดให้เด็กได้ช่วยตนเอง

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ มีรูปแบบสอนเด็กก่อนเกณฑ์ที่เข้ารับการศึกษาระดับบังคับตามกฎหมายทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 3-6 ปี โดยมีพระภิกษุสามเณรเป็นผู้สอนและมีพี่เลี้ยงที่เป็นฆราวาสร่วมปฏิบัติงานเพื่อคอยดูแลเด็ก และมีแนวการจัดประสบการณ์โดยยึดหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540

วัตถุประสงค์

1) เพื่อให้พระได้ทำประโยชน์แก่สังคม โดยมีพี่เลี้ยงเป็นฆราวาสร่วมปฏิบัติงาน ใช้วัดเป็นโรงเรียนสำหรับอบรมสั่งสอนและขึ้นเพื่อการกุศลไม่เก็บค่าเล่าเรียน

2) เป็นการเตรียมเด็กให้มีความรู้พื้นฐานก่อนที่จะเข้าเรียน ในชั้นประถมศึกษา รวมทั้งเป็นการปลูกฝังคุณธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่เด็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2523)

สรุปได้ว่า หน่วยงานที่กล่าวมานี้ ได้มีความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยราชการอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน สำหรับแนวทางดำเนินงานการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นการดำเนินงานจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาความพร้อมของเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และสังคม เพื่อรับการศึกษาระดับต่อไป

2. บทบาท หน้าที่ของครูอนุบาล

2.1 คุณสมบัติ คุณลักษณะ และหน้าที่ของครูอนุบาล

คุณสมบัติของครูอนุบาล

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) ได้กำหนดคุณสมบัติของครูผู้สอนเด็กอนุบาลไว้ดังนี้

ด้านความรู้ความสามารถ

1. มีวุฒิการอนุบาลศึกษาหรือการศึกษาปฐมวัยหรือเคยผ่านการอบรมการเรียนการสอนในระดับอนุบาล
2. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวและแผนการจัดประสบการณ์ และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีความรู้ด้านจิตวิทยาพัฒนาการ จิตวิทยาการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมของเด็กได้

คุณลักษณะของครูอนุบาล

ในระยะก่อนวัยเรียนนั้น ครูย่อมจะต้องสำคัญต่อเด็กมาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าครูเป็นครูคนแรกในชีวิตเด็กที่เขาเหล่านั้นได้พบอันเป็นประสบการณ์แรกในชีวิต ดังที่ เบญจา แสงมลิ (2522) กล่าวว่า ครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งรองลงมาจากบิดามารดาของเด็กเอง เมื่อเด็กเล็ก ๆ จากบิดามารดามาโรงเรียน เด็กก็จะยึดถือครูแทนบิดามารดาของตน ภาพของครูและการกระทำของครูเป็นสิ่งที่ประทับใจเขา ครูจึงต้องระวังอารมณ์ ท่าทางการพูด ตลอดจนการกระทำต่างๆ เพราะเด็กจะถือเป็นแบบอย่างด้วย นอกจากนี้แล้วครูยังทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตของเด็กกระหว่างบ้านกับทางโรงเรียนด้วย

ลักษณะของครูอนุบาล ครูที่ดีจะต้องเป็นผู้มีจิตใจรักเด็ก พร้อมทั้งจะอุทิศเวลาเพื่อเด็ก จากหนังสือสารานุกรมโลก (The World Book Encyclopedia, 1980) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูอนุบาลไว้ว่า สิ่งที่ครูควรมี คือ ต้องเป็นคนที่สามารถเข้ากับเด็กได้ ทำงานร่วมกับเด็กได้ มีความอดทนสามารถพูดจากับเด็กได้รู้เรื่อง ครูจะเป็นผู้ช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกลึกลับแต่ขณะเดียวกันต้องฝึกฝนให้เป็นคนที่ ระเบียบ มีวินัย มีสุขนิสัยที่ดี และเป็นผู้ที่จะสามารถส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็ก

บุญเยี่ยม จิตรดอน (2520) ได้กล่าวถึงลักษณะของครูอนุบาลที่ดีไว้ดังนี้

1. จะต้องรักเด็กจริง ๆ สนุกสนานร่วมกับเด็กแต่ละคนอย่างทั่วถึง ไม่ควรเลือกที่รักมักที่ชัง
2. ยอมรับความจริงในความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้โอกาสแก่เด็กแต่ละคนได้ประสบความสำเร็จด้วยความภูมิใจ เรียนรู้ถึงความเชื่อมั่นในตนเอง ปรับตัวเข้ากับกลุ่มสังคมต่าง ๆ ได้
3. พยายามหาส่วนดีในตัวเด็ก ใช้วิธีชมอย่างฉลาดเพื่อให้เด็กได้มีบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยที่ดี

4. ใช้วิธีแนะแนวทางอย่างฉลาด ระวังระมัดระวังเพื่อควบคุมกิจกรรมารวมรวมทั้งความปลอดภัย และควรปล่อยให้เด็กได้มีส่วนร่วมอย่างมีขอบเขต
 5. พูดกับเด็กช้า ๆ และชัดถ้อยชัดคำ เพื่อให้เด็กทั้งชั้นได้ยินโดยทั่วกัน แต่ไม่ถึงกับตะโกน
 6. ไม่ดูถูกเหยียดหยามเด็ก และไม่ปล่อยให้เด็กหัวเราะเยาะเพื่อนเมื่อเพื่อนทำผิดหรือทำพลาด ความผิดของเด็กส่วนน้อยหรือคนเดียวไม่ควรให้ทั้งชั้นเดือดร้อน
- นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูอนุบาลไว้ดังนี้
1. มีเจตคติที่ดีต่อการเป็นครูผู้สอนระดับก่อนประถมศึกษา
 2. มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก คือ รักเด็ก ยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์ดีใจเย็น มีบุคลิกภาพดี มีความรับผิดชอบ สุภาพเรียบร้อย มีความเมตตา อดทน และเป็นคนช่างสังเกต
 3. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับเด็ก เช่น การโอบอุ้มสัมผัสด้วยความอ่อนโยน ทำทางเป็นมิตร มองเด็กด้วยสายตาเอื้ออาทร และพูดคุยด้วยวาจาไพเราะอ่อนหวาน

โดยสรุปครูอนุบาลควรมีลักษณะดังนี้ มีสุขภาพดี มีความอดทนและอดกลั้น อยู่ในวัยหนุ่มสาว มีอารมณ์ขัน มีไหวพริบ มีการฝึก และมีประสบการณ์ รู้จักควบคุมเสียงไม่ให้ดังหรือเบาเกินไป ตลอดจนรักเด็กโดยทั่วหน้า

หน้าที่ของครูอนุบาล

หน้าที่ของครูอนุบาล ครูอนุบาลควรจะเป็นผู้ที่ตรงต่อเวลา ไปทำงานเป็นประจำ เตรียมสอนสม่ำเสมอ เนื่องจากหน้าที่ของครูอนุบาลไม่ได้ขึ้นกับการสอนเลข สอนหนังสือ ความสำคัญของครูขึ้นอยู่กับการสอนให้เด็กรู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักสร้างสรรค์ ครูจะต้องเข้าใจเด็ก รู้จักชื่อ นามสกุล ประวัติสั้นๆ เกี่ยวกับครอบครัวของเด็ก เพื่อจะช่วยให้เด็กรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญและได้รับความสนใจยิ่งขึ้น ครูควรให้ความสนใจเด็กแต่ละคนให้เท่าๆ กัน ไม่ลำเอียงเลือกที่รักมักที่ชัง จัดที่นั่งให้เหมาะสม และแนะนำเด็กให้รู้จัก รวมทั้งแนะนำเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในโรงเรียนด้วย (บุญเยี่ยม จิตรดอน, 2520)

นอกจากนี้ครูผู้สอนควรมีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

1. จัดกิจกรรมและประสบการณ์ได้ตามแผนการจัดประสบการณ์ และตามตารางกิจกรรมประจำวัน
2. จัดหา จัดทำวัสดุอุปกรณ์และสื่อ เพื่อใช้ประกอบการจัดประสบการณ์
3. จัดงานธุรการชั้นเรียน เช่น บัญชีเรียกชื่อ สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน สมุดบันทึกความพร้อม แบบบันทึกการตรวจสุขภาพ ระเบียบสะสม ฯลฯ

4. วัดและประเมินความพร้อม และความก้าวหน้าทางพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน
5. มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียน และแสวงหาความร่วมมือในการจัดการประสพการณ์หรือแก้ปัญหาให้นักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540)

เบญจา แสงมลิ (2522) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูอนุบาลและผู้ดูแลเด็กเล็กไว้ดังนี้คือ

1. ให้ความช่วยเหลือครูอนุบาล เป็นผู้แนะ ผู้ช่วย ผู้ควบคุมดูแลเด็กให้สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว รู้จักช่วยเหลือตัวเอง หัดคิด หัดสังเกต หัดค้นหาเหตุผลด้วยตนเอง
2. ให้การอบรมเด็ก เด็กในวัยอนุบาลนี้ควรได้รับ “การอบรม” มากกว่า “การสอน” โดยครูเป็นผู้คอยแนะนำ ชี้แจง ชักจูง และควบคุมดูแล ส่งเสริมและสร้างความเจริญงอกงามให้แก่จิตใจเด็ก ให้เด็กรู้จักคิด รู้จักสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ ให้มีความประพฤติดี และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด
3. ให้อิสรภาพแก่เด็ก ครูควรให้เด็กมีอิสรภาพที่จะเคลื่อนไหว และใช้กำลังความว่องไวได้ตามความต้องการของธรรมชาติ การที่ครูใช้วิธีบังคับให้เด็กนั่งนิ่ง ๆ อย่างผู้ใหญ่ เป็นการอบรมที่ขัดกับจิตใจของเด็กในวัยนี้เป็นอย่างที่สุด
4. ระวังดูแลเด็กให้ปลอดภัย เด็กเล็ก ๆ ที่ร่างกายแข็งแรงสุขสบายจะไม่อยู่นิ่ง ชอบการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ จึงมักเกิดอุบัติเหตุและมีอันตราย ครูอนุบาลจึงต้องดูแลเด็กให้อยู่ในสายตาของตนเองเสมอ
5. ส่งเสริมความเจริญเติบโตด้านต่าง ๆ โดยที่ครูจะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กและเรื่องพัฒนาการของเด็กอย่างดี ให้กินคืออยู่ดี มีการเคลื่อนไหว มีอารมณ์ที่แจ่มใสร่าเริง เล่นและทำงานกับเพื่อน กระทำกิจกรรมที่นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ การสังเกต การเปรียบเทียบ และการค้นคว้าหาเหตุผล
6. ปลูกฝังนิสัยที่ดีงาม เด็กเล็กอายุหนึ่งขวบถึงห้าขวบนี้เป็นระยะสำคัญที่สุดของชีวิตในการปลูกฝังเด็กให้มีนิสัยที่ดี เด็กจะต้องกระทำสิ่งที่คืออย่างสม่ำเสมอ สิ่งใดดีครูจะต้องฝึกหัดให้เด็กทำ เด็กจะได้นำไปปฏิบัติตาม
7. จัดเกลานิสัยที่ไม่ดี เด็กบางคนมีนิสัยคือร้อง เหาแต่ใจตนเอง รังแกผู้อื่น งอแง ตื่นกลัว ครูอนุบาลจะพบเด็กในความรับผิดชอบเช่นนี้และจะต้องคอยแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีของเด็กด้วยการชี้แจงให้เห็น สอนให้รู้จักควบคุมตนเอง ตำหนิและลงโทษถ้ายังคือร้องอยู่ ชมเชยถ้าเด็กประพฤติดีขึ้น การขัดเกลานิสัยต้องใช้เวลาาน ครูต้องฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ มีความอดทน เมตตาปราณีต่อเด็ก เข้าใจปัญหาและสาเหตุของเด็ก จึงจะช่วยขัดเกลานิสัยเด็กได้
8. เตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของครูอนุบาล โดยการเตรียมสภาพของร่างกายและจิตใจให้พร้อมที่จะรับการศึกษาในขั้นต่อไป
9. ให้เด็กมีความรู้เหมาะสมกับวัย เด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็น สนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กต้องการคำตอบง่ายๆ ไม่ลึกซึ้ง การที่จะให้เด็กเรียนรู้นั้นควรพิจารณาว่าเด็กอายุเท่าใด

สนใจต่อสิ่งใด ทุกอย่างที่เด็กเรียนรู้มันต้องเป็นสิ่งที่ยากและเหมาะสมกับวัยของเด็กและมีประโยชน์ต่อเด็ก สิ่งนั้นควรเป็นความรู้พื้นฐานของเด็ก เป็นสิ่งที่เด็กแลเห็นได้ กระทำได้ เด็กจึงจะเข้าใจได้จริง

สรุปได้ว่าครูเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการส่งเสริมการเรียนรู้ ชี้นำและคอยเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับเด็กอนุบาล ครูต้องเข้าใจถึงพัฒนาการและวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน ต้องเป็นผู้มีความรู้วิชาพื้นฐาน และมีคุณลักษณะที่สามารถทำให้เด็กรู้สึกไว้วางใจ อบอุ่น สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2.2 บทบาทของครูอนุบาล

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งต่อเด็กอนุบาล เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ลัดดา นิละมณี (2524) กล่าวถึงบทบาทของครูที่ควรพิจารณามีดังนี้

1. การปฏิบัติตนของครูอนุบาลต่อเด็ก ครูอนุบาลควรมีความเข้าใจธรรมชาติของเด็กอนุบาลในเรื่องต่อไปนี้ คือ เด็กไม่ชอบอยู่นิ่ง อยากรู้ อยากเห็น จะต้องมีกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา ชอบเล่น เด็กต้องการโอกาสที่จะได้เล่นอย่างอิสระสนุกสนาน มีระยะความสนใจสั้น เบื่อง่ายถ้าเด็กเห็นสิ่งของที่ซ้ำๆ ซากๆ และสนใจสิ่งแวดล้อมใกล้ๆ ตัว ชอบสีต่างๆ ที่แปลกตา รูปร่าง

2. รู้ความต้องการของเด็ก เด็กแต่ละคนอาจมีความต้องการในบางสิ่งบางอย่างแตกต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปเด็กจะมีความต้องการตรงกันในเรื่องต่อไปนี้ คือ ความรัก ความปลอดภัย การยอมรับว่าเป็นคนสำคัญคนหนึ่งในบ้านหรือห้องเรียน ความเป็นคนสำคัญของตนเอง อยากทดลอง อยากทำ อยากรู้ ชอบเลียนแบบผู้ใหญ่ และต้องการคำแนะนำและเหตุผลจากผู้ใหญ่

3. ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก แสดงความสนใจและให้ความอบอุ่นอย่างจริงใจกับเด็กแต่ละคนโดยทั่วถึงกัน โดยแสดงให้เห็นว่าครูรักเด็กอยู่เสมอ ยอมรับความจริงในความแตกต่างระหว่างบุคคล ไม่ดูถูกเหยียดหยามเด็ก พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้มีการเปรียบเทียบ ให้โอกาสเด็กแต่ละคนได้รับความสำเร็จด้วยความภาคภูมิใจ ใช้วิธีการชมอย่างฉลาดเพื่อให้เด็กเกิดความภูมิใจและอบอุ่นใจ และไม่ควรทำโทษเด็ก ด้วยการตี ควรใช้วิธีการเตือนด้วยสายตา

4. การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมให้กับเด็ก ควรจัดกิจกรรมให้เหมาะสมวุฒิภาวะของเด็ก ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้ คือ จัดกิจกรรมโดยเปิดโอกาสหลายๆ ทางให้เด็กได้คิดค้นด้วยตนเอง สามารถช่วยเหลือเด็กได้เมื่อจำเป็นจริงๆ จัดการในเรื่องต่างๆ ต้องนึกถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทำตัวอย่างที่ดีให้เด็กเลียนแบบ และจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อเด็กสามารถเลือกหาประสบการณ์ตามความต้องการ จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ไว้ให้พร้อม

5. ประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ เป็นการประเมินในเรื่องของการวัดพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน เพื่อหาแนวทางส่งเสริมและแก้ไขลักษณะนิสัยต่างๆ การประเมินผลความพร้อมในการเรียนรู้ของเด็กอนุบาล ควรใช้หลายๆ วิธี คือ การสังเกต การสนทนา การตรวจผลงาน

การสอบปากเปล่า และการทดสอบเป็นการประเมินผล ควรจะได้มีการบันทึกพัฒนาการเด็กเป็นระยะๆ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการพิจารณาหาแนวทางปรับปรุงวิธีเสริมความพร้อมในการเรียนอีก

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กอนุบาลที่ครูควรมีบทบาทดังนี้

1. บทบาทในฐานะที่เป็นแบบอย่างแก่เด็ก เด็กเรียนรู้โดยการเลียนแบบ ครูจึงควร

- มีบุคลิกภาพเป็นแบบอย่างที่ดีอันได้แก่ กิริยาท่าทาง การแต่งกาย การทรงตัว การพูดจาที่เหมาะสมตามสภาพวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ

- ใช้เสียงสุภาพ และประโยคที่พูดควรเป็นประโยคที่ชัดเจน

- ฝึกความมีระเบียบ ความสะอาด ความประหยัด โดยการจัดสภาพห้องเรียน มุมเล่นของเด็กให้เคยชินกับความเป็นระเบียบและความสะอาด การรู้จักเก็บรักษาและซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์

- ปฏิบัติต่อเด็กทุกคนด้วยความรักโดยเสมอหน้ากัน ไม่แสดงความลำเอียง

2. บทบาทในการเสริมสร้างบุคลิกภาพและการสร้างสรรค์ โดยครูตั้งใจฟังเวลาเด็กพูด สนใจต่อคำถามของเด็ก ส่งเสริมให้เด็กอยากกรู้อยากเห็น และให้โอกาสเด็กได้เล่นและทำกิจกรรมด้วยตนเอง

3. บทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจภาษา โดยครูสนทนากับเด็ก และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเล่นบทบาทสมมติ โดยการจัดเป็นมุมบ้านและอื่นๆ ตามความเหมาะสม ครูเล่านิทาน และให้เด็กเล่าเรื่องเกี่ยวกับตนเอง หรือประสบการณ์ที่ตนเองได้พบมา

อีกทั้ง กรมวิชาการ (2540) ได้กำหนดบทบาททั่วไปของครูอนุบาลไว้ดังนี้

1. บทบาทต่อเด็ก ครูระดับปฐมวัยจะต้องมีบทบาทที่สำคัญต่อเด็กอนุบาลในหลายประการดังนี้

1.1 จัดสภาพแวดล้อม ประสบการณ์ และกิจกรรมที่เหมาะสมแก่วัยของเด็ก โดยศึกษาทำความเข้าใจหลักสูตรและวางแผนการจัดประสบการณ์ ตลอดจนจัดกิจกรรมซึ่งการจัดกิจกรรมในแต่ละวัน ครูสามารถยืดหยุ่นได้ตามความสนใจของเด็ก

การจดบันทึกคำพูดของเด็กจากการสนทนาระหว่างเด็กกับเด็กด้วยกันและระหว่างเด็กกับครู จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก ซึ่งครูควรจัดทำอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องกัน

การรับประทานอาหารว่าง และอาหารกลางวันของเด็ก ครูควรดูแลอย่างใกล้ชิด ฝึกให้เด็กช่วยตนเอง ฝึกมารยาทในการรับประทานอาหาร และฝึกนิสัยการทิ้งขยะให้เป็นที่ ตลอดจนการทำความสะอาดมือก่อนรับประทานอาหารและทำความสะอาดปากและฟันหลังรับประทานอาหาร เป็นต้น

การนอนพักผ่อน นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กระดับก่อนประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ครูควรจัดให้เด็กได้นอนพักผ่อนทุกวัน ประมาณวันละ 2 ชั่วโมง เพื่อเป็นการเสริมสร้างพัฒนาการด้านร่างกาย และสติปัญญาของเด็ก ก่อนนอนพักผ่อนครูควรให้เด็กได้ทำความสะอาดร่างกาย เช่น ล้างมือ ล้างเท้า แปรงฟัน ฯลฯ ตลอดจนฝึกให้เด็กรู้จักจัดเตรียม และเก็บที่นอนด้วยตนเอง และหากว่ามีเด็กคนใดนอนไม่หลับ ครูควรเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น ไปนั่งใกล้ ๆ สัมผัสเด็กอย่างละมุนละม่อม เพื่อเป็นการกล่อมเด็กให้หลับ เป็นต้น

1.2 จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดี สภาพแวดล้อมนับว่ามีอิทธิพลและความสำคัญต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ครูต้องจัดสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกห้องเรียนให้ดึงดูดความสนใจของเด็ก มีสิ่งของเครื่องใช้และสื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เพียงพอ เหมาะกับวัยและความสนใจของเด็ก

1.3 จัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ประกอบการจัดประสบการณ์ให้พอเพียงสื่ออุปกรณ์ เครื่องเล่นต่างๆ นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้การจัดประสบการณ์ของครูประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้นในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กระดับก่อนประถมศึกษา ครูจะต้องจัดเตรียมสื่อให้พร้อม ทั้งสื่อประเภทวัสดุอุปกรณ์และเทคนิค วิธีการต่าง ๆ ตลอดจนสื่อที่ใช้เสริมประสบการณ์ และสื่อประกอบการจัดกิจกรรมตามตารางกิจกรรมประจำวัน

2. บทบาทต่อผู้ปกครอง พ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเลี้ยงดูอบรมเด็กที่บ้าน เพราะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาเด็กเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับทางโรงเรียน ครูและพ่อแม่ ผู้ปกครองจะต้องทำงาน ประชาสัมพันธ์ และให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน โดยครูจะต้องมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองดังนี้

2.1 ติดต่อประสานงานกับผู้ปกครอง โดยพบปะเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน ปรีกษาหารือในรูปแบบของกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มย่อยเกี่ยวกับแนวทางในการสร้างเสริมและพัฒนาเด็กจะช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้าน อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ

2.2 เชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมกับโรงเรียน การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาจะเกิดประสิทธิภาพผลสูงสุด เมื่อผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็ก ดังนั้นครูควรเชิญผู้ปกครองที่มีความรู้ มีประสบการณ์มาร่วมกิจกรรมกับเด็กที่โรงเรียนบ้าง เช่น เล่นดนตรี แสดงงานศิลปะต่างๆ จัดทำอาหารกลางวันและอาหารเสริมให้แก่เด็ก ตลอดจนร่วมในการศึกษานอกสถานที่และร่วมงานในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันเด็ก เป็นต้น

2.3 ให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง ครูอนุบาลต้องมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่ผู้ปกครองด้วย เพื่อให้การพัฒนาเด็กเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างเหมาะสมกับวัยของเด็กและถูกต้องตามหลักวิชาการ ครูควรจัดทำสรุปพัฒนาการของเด็กรายงานให้ผู้ปกครองได้ทราบความก้าวหน้าและพัฒนาการในการเรียนรู้ของเด็กเป็นระยะๆ จัดป้ายนิเทศและจัดนิทรรศการเกี่ยวกับเด็ก

ตลอดจนจัดทำจดหมายข่าวถึงผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปกครองได้ทราบและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กกับทางโรงเรียนอยู่เสมอ

นอกจากนี้ มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีผลต่อการพัฒนาระดับจริยธรรมทางสังคมให้กับเด็กวัยอนุบาล ซึ่งทำการเปรียบเทียบลักษณะบทบาทของครู 3 รูปแบบ คือ Eclectic, Constructivist และ DISTAR พบว่า ในการสอนแบบ Constructivist ครูจะมีระดับจริยธรรมทางสังคมในด้านกลวิธีการเจรจาข้อตกลงร่วมกัน การให้และรับประสบการณ์ร่วมกัน ถึงระดับ 2 และ 3 โดยครูมีบทบาทในการแสดงออกถึงความเป็นกันเองอย่างอบอุ่น เป็นมิตร ยอมรับในความคิดเห็นของเด็กและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก (DeVries และ Haney, 1991)

สรุปได้ว่า ครูมีบทบาทหลายด้านที่สำคัญมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม ซึ่งครูต้องมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กและกับผู้ปกครองโดยตรง ครูจะต้องเข้าใจในพัฒนาการของเด็กและมีวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กและผู้ปกครองรวมถึงการให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเพื่อการพัฒนาเด็กให้เติบโตไปในทิศทางเดียวกัน

2.2.1 บทบาทครูในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ในสภาพที่สนองความต้องการ ความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ครูจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ในที่ที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลาย ไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ มีของเล่นที่หลากหลาย เหมาะสมกับวัยให้เด็กมีโอกาสได้เลือกเล่น เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และโลกที่เด็กอยู่ รวมทั้งพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนจึงเป็นเสมอหนึ่งสังคมที่มีคุณค่าสำหรับเด็กอนุบาลที่จะเรียนรู้ และสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กระดับก่อนประถมศึกษา (กรมวิชาการ, 2540) ครูจึงมีบทบาทที่สำคัญมากในการจัดสภาพแวดล้อมให้กับเด็ก เขาวพา เดชะคุปต์ (2542) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ในการจัดชั้นเรียนไว้ดังนี้

การจัดชั้นเรียนของเด็กเล็กควรให้มีสภาพเป็นทั้งบ้านและที่เรียนของเด็ก ทั้งเปรียบเสมือนเป็นโลกของเด็ก ครูก็เหมือนสมาชิกคนหนึ่งของบ้าน ทำหน้าที่สั่งสอน อบรม ดูแล เลี้ยงเด็ก การจัดชั้นเรียนเด็กเล็กต้องสอดคล้องกับสภาพของโรงเรียนด้วย ความมุ่งหมายก็เพื่อให้เด็กมีความสุข สนุก สะดวกสบาย ตามความต้องการของเด็ก ให้เด็กได้เล่น ทำงาน และอยู่ร่วมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน และให้เด็กได้มีประสบการณ์เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ตามวัยด้วย

ฉะนั้นการจัดชั้นเรียนของเด็กนั้น ครูควรจะได้พิจารณาดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ธรรมชาติศึกษา มุมศิลปะ ตามฝาผนังมีภาพที่เหมาะสมกับเด็ก นอกจากนั้นควรมีแจกันดอกไม้ ตู้หรือ ชั้นที่เก็บของ โต๊ะเล็กสำหรับวางของ เขยื้อกน้ำและถ้วยน้ำ และกระจกเงา

สรุปได้ว่า ครูระดับปฐมวัยมีบทบาทสำคัญมากในการจัดสภาพแวดล้อม ครูต้องมีความรู้ในการจัดการศึกษาปฐมวัยรวมถึงเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก เพื่อที่ครูจะได้มีการจัดสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งเด็กยังได้รับการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมตามวัย และอยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างมีความสุข

3. การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล

3.1 การจัดสภาพแวดล้อม

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการศึกษาปฐมวัยคือ “การจัดสภาพแวดล้อม” ซึ่งถ้าผู้จัดการศึกษาปฐมวัยสามารถจัดสภาพแวดล้อมให้แก่เด็กในวัยนี้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก็จะช่วยทำให้เด็กเจริญเติบโตและมีพัฒนาการต่างๆ ด้านได้เป็นอย่างดี และยังเป็นการส่งเสริมความสามารถของเด็กให้พัฒนาได้อย่างเต็มที่ กรมวิชาการ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญทางการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาลโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

หลักสำคัญในการจัดต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความเป็นตัวของตัวเอง ให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่น มั่นใจ และมีความสุข อาจแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรมโดยแบ่งพื้นที่อำนวยความสะดวกเพื่อเด็กและครู พื้นที่ปฏิบัติกิจกรรมและการเคลื่อนไหว และพื้นที่จัดมุมประสบการณ์หรือมุมเล่น

2. สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน รวมทั้งจัดสนามเด็กเล่น พร้อมเครื่องเล่นสนาม จัดระวางรักษาความปลอดภัยภายในบริเวณโรงเรียนและบริเวณนอกโรงเรียน ดูแลรักษาความสะอาดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก

นอกจากนี้ New (1995 อ้างถึงใน อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ, 2544) ได้กล่าวถึง สภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยทั่วไปต้องคำนึงถึงการจัดพื้นที่ห้อง การออกแบบเพดาน กำแพง และพรมที่ช่วยลดเสียงสะท้อนภายในห้อง การออกแบบห้องน้ำให้อยู่ใกล้กับบริเวณที่เด็กเล่นพักผ่อน หรือรับประทานอาหาร การจัดให้มีวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ เครื่องเล่นที่แข็งแรงทนทานปลอดภัยและหลากหลายทั้งภายในและนอกอาคาร รวมทั้งควรคำนึงถึงการจัดพื้นที่สำหรับเด็กให้ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความสนใจ โดยจัดให้มีบริเวณของศูนย์การเรียน

2. สภาพแวดล้อมทางด้านเวลา ควรมีการกำหนดโครงสร้างของตารางเวลา และระยะเวลา สำหรับการจัดการประสบการณ์เรียนรู้ให้กับเด็กในแต่ละวัน ตารางเวลาที่มีความสำคัญ คือช่วยให้ทุกคนรู้ลำดับขั้นของการทำงานและการทำกิจกรรม ตารางเวลาจะทำให้เด็กรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และคาดการณ์ได้ว่าควรจะทำอะไรต่อไป

3. สภาพแวดล้อมทางด้านบุคคล หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญเป็นการสร้างบรรยากาศให้รู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และกล้าเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2532) ได้กำหนดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน โดยแบ่งออกเป็น ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ได้แก่ สถานที่ พื้นที่ เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ รวมทั้งความสะดวกและประโยชน์ของสิ่งเหล่านี้

2. สภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้ ได้แก่ มวลประสบการณ์ กิจกรรม ช่วงเวลาและกิจวัตรประจำวันที่ได้กำหนดขึ้น

3. สภาพแวดล้อมด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ได้แก่ จำนวนเด็ก อัตราส่วนของครูกับเด็ก กลุ่มอายุของเด็ก บุคลิกภาพของครู และลักษณะของปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคล ภายในสถานศึกษา

กรมวิชาการ (2540) ยังได้กล่าวถึงสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดสภาพแวดล้อม ดังนี้

1. ความสะอาด ความปลอดภัย
2. ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
3. ความสะดวกในการทำกิจกรรม
4. ความพร้อมของอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำ สนามเด็กเล่น ฯลฯ
5. ควรเพียงพอเหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อและเครื่องเล่น
6. บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่นและมุมประสบการณ์ต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ในการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนสามารถที่จะแยกออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านกายภาพ จะรวมถึงสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในห้องเรียน ด้านกิจกรรม และด้านบุคคลซึ่งสภาพแวดล้อมทั้ง 3 ด้านนี้ควรมีการจัดควบคู่ไปด้วยกัน เพราะทั้ง 3 ด้านมีความสัมพันธ์กัน และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำให้เด็กได้เรียนรู้และได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ ซึ่งในการจัดควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และสามารถทำกิจกรรมได้อย่างมีความสุข

3.2 หลักเกณฑ์ในการจัดอาคารสถานที่

อาคารสถานที่นับเป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้นในการเลือกทำเลที่ตั้งของโรงเรียน การจัดห้องเรียน รวมทั้งการปลูกต้นไม้ในห้องเรียนและการเลือกวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะต้องพิจารณาให้เหมาะสม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีความสามารถมากขึ้น โดยควรจัดมุมสำหรับทำกิจกรรมกลุ่ม และมุมสำหรับกิจกรรมที่เด็กต้องการความสงบและความเป็นตัวของตัวเองไว้ให้เด็ก ห้องควรมีเนื้อที่กว้างพอที่เด็กจะเล่นได้อย่างสบายและพอเพียงสำหรับจำนวนเด็กในห้อง (เขาวพา เศษะคุปต์, 2542) อีกทั้ง Read (1997) ทำการศึกษาเรื่องผลของการกำหนดระยะทางสำหรับปฏิบัติการเข้าสังคมของเด็กอนุบาล พบว่า องค์ประกอบของการออกแบบภายในด้านความสูงของเพดานที่มีระดับความสูงเป็นลำดับขั้นที่แตกต่างกัน และความแตกต่างของกำแพงในห้องเรียนเดียวกันมีผลต่อการกระตุ้นพฤติกรรมการมีส่วนร่วมเด็ก ดังนั้นการจัดอาคารและการออกแบบห้องเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก

หลักในการพิจารณาการจัดอาคารสถานที่สำหรับศูนย์เด็กอนุบาล ในการพิจารณาจัดอาคารสถานที่ตั้ง สำหรับศูนย์เด็กปฐมวัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523) ได้ให้แนวทางในการจัดอาคารสถานที่ ครูภัณฑ์ และบุคลากรของศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน ทั้งในเมืองและชนบทไว้ดังนี้

1. หลักการ อาคารสถานที่ที่จะจัดจะต้องเป็นไปตามลักษณะท้องถิ่น ง่ายและเป็นไปได้ตามลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น โดยยึดหลัก ประหยัด ปลอดภัย และสะอาด
2. ทำเลที่ตั้ง อยู่ภายในหมู่บ้านที่ชาวบ้านไปมาและรับส่งเด็กได้สะดวก ปลอดภัย เช่น วัด ศูนย์อนามัยหรือโรงเรียนในท้องถิ่น ควรจะได้มีโอกาสได้รับบริการร่วมกัน
3. บริเวณศูนย์ต้องสะอาด มีที่ว่างโล่งพอที่เด็กจะวิ่งเล่นได้อย่างปลอดภัย
4. อาคารต้องแข็งแรง ปลอดภัย สะอาด มีอากาศถ่ายเทได้ดี มีแสงสว่างเพียงพอ
5. ครูภัณฑ์ โต๊ะและเก้าอี้มีขนาดเหมาะสมกับตัวเด็ก เป็นแบบง่ายๆ เพื่อจัดเป็นรูปต่างๆ ได้ตามประโยชน์การใช้สอย
6. วัสดุอุปกรณ์ ใช้วัสดุในท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องเป็นวัสดุราคาแพง อุปกรณ์ของเล่นควรมีเพียงพอกับจำนวนเด็กและเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก โดยฝึกหลักการเล่นตามธรรมชาติของเด็กไทยในท้องถิ่นนั้น ๆ และใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นมาจัดทำ และปรับปรุงโดยยึดหลักประหยัด ปลอดภัย

ในการดำเนินการจัดตั้งสถานศึกษาระดับปฐมวัย ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะต้องสืบหาสถานที่ที่จะจัดตั้งเสียก่อน เมื่อได้กำหนดสถานที่ตั้งแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการออกแบบอาคารและบริเวณภายในอาคาร ในการออกแบบของอาคารสถานที่นั้น ผู้ออกแบบจะต้องทำการศึกษาเกี่ยวกับระเบียบการจัดตั้งสถานศึกษาระดับปฐมวัยตามที่กระทรวงศึกษาธิการหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้กำหนดไว้

พร้อมทั้งต้องศึกษาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของสถานศึกษานั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การออกแบบถูกต้องตามระเบียบของทางราชการที่กำหนดไว้ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา

ในการจัดตั้งอาคารสถานที่ของสถานศึกษาระดับปฐมวัยควรคำนึงถึงหลักสำคัญดังนี้

1. สถานที่ตั้ง การเลือกสถานที่ที่จะจัดตั้งศูนย์เด็กปฐมวัย ควรต้องพิจารณาดังต่อไปนี้

1.1 สถานที่ตั้งควรอยู่ในทำเลที่มีการคมนาคมสะดวก ไม่ห่างจากย่านชุมชนมากเกินไป และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

1.2 สถานที่ตั้งควรอยู่ในที่ที่มีอากาศถ่ายเทได้ดีและห่างไกลจากโรงงานอุตสาหกรรม

1.3 สถานที่ตั้งควรมีบริเวณกว้างขวางตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2520 ว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับโรงเรียนราษฎร์ที่เปิดสอนระดับอนุบาลศึกษา ได้กำหนดไว้ว่า โรงเรียนที่ขอเปิดสอนระดับอนุบาลศึกษา ต้องมีที่ดินไม่น้อยกว่า 150 ตารางวาที่เป็นของผู้ขอจัดตั้ง แต่ถ้าเป็นที่เช่าต้องมีสัญญาเช่าไม่น้อยกว่า 3 ปี และพื้นที่ดินทั้งหมดที่จะจัดตั้งโรงเรียนต้องไม่เป็นที่ลุ่มและไม่ขัดต่อสุขลักษณะของโรงเรียน และต้องกันรั้วรอบบริเวณโรงเรียนทั้งหมด

2. อาคาร การก่อสร้างอาคารสำหรับสถานศึกษาระดับปฐมวัยนี้ จะออกแบบในลักษณะใดก็ได้ อาจจะสร้างเป็นแบบบ้านหรือเป็นอาคารเรือนทั่ว ๆ ไปก็ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องได้รับอนุมัติแบบแปลนจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทางราชการรับรองเป็นผู้ออกแบบ

2.1 ขนาดของอาคาร อาคารของสถานศึกษาระดับปฐมวัยควรสร้างชั้นเดียว เพื่อความปลอดภัยของเด็ก แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างให้มีมากกว่าหนึ่งชั้น ก็ควรสร้างไม่เกินสองชั้น ในกรณีที่เป็นอาคารสองชั้นบันไดของอาคารต้องแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงหนึ่งสูงไม่เกิน 2.00 เมตร และความกว้างของบันไดแต่ละขั้นต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.20 เมตร ขานพักบันไดต้องกว้างไม่น้อยกว่าความกว้างของบันไดคือ 1.20 เมตรและบันไดแต่ละขั้นควรห่างกันไม่เกิน 17.5 เซนติเมตร ความลึกของบันไดไม่ควรเกิน 25 เซนติเมตร บันไดทุกชั้นต้องมีราวและลูกกรง (ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2531)

2.2 ระเบียงหน้าห้องควรกว้างไม่น้อยกว่า 2 เมตร และต้องมีรั้วระเบียงที่แข็งแรงพอควร เป็นแบบโปร่ง ซึ่งตั้งไม่ห่างเกินไป สูงไม่น้อยกว่า 90 เซนติเมตร

2.3 ทุกอาคารควรสร้างทางออกฉุกเฉินไว้ด้วยทั้งนี้เพื่อป้องกันเหตุฉุกเฉิน

2.4 ตัวอาคารควรตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีทิศทางลมพัดผ่านและมีแสงสว่างพอเหมาะ

2.5 ตัวอาคารควรทำสีอ่อน ๆ ที่สวยงามทั้งภายในและภายนอก

2.6 อาคารสถานศึกษาระดับปฐมวัยควรประกอบไปด้วยห้องต่าง ๆ เช่น ห้องธุรการ ห้องครูใหญ่ ห้องพัสดุ ห้องประชุม ห้องพยาบาล ห้องเรียน ห้องเตรียมอาหาร ห้องนอน ห้องส้วม-ห้องน้ำ ห้องพัสดุ ห้องกิจกรรม และแต่ละห้องควรจัดให้อยู่ในที่ที่เหมาะสมสะดวกต่อการติดต่อ

นอกจากนี้ เยาวพา เดชะคุปต์ (2542) ได้กล่าวถึงการจัดอาคารสถานที่ และห้องเรียนสำหรับเด็กอนุบาล

การจัดอาคารสถานที่ และห้องเรียนสำหรับเด็กอนุบาลควรคำนึงว่า เด็กมีความแตกต่างจากผู้ใหญ่ ความต้องการในการใช้เนื้อที่จึงแตกต่างกัน เพราะเด็กตัวเล็กแต่ละคนจะเคลื่อนไหวรวดเร็วและต้องการเนื้อที่มาก ห้องเรียนสำคัญเด็กอนุบาลควรมีขนาดใหญ่พอที่เด็กจะทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยไม่รู้สึกรออด การจัดสภาพภายในห้องเรียนควรให้มีชีวิตชีวา มีสภาพคล้ายบ้าน และมีความยืดหยุ่น รูปทรงของห้องเรียนควรเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมได้สะดวก ห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยควรอยู่ติดพื้นดิน และไม่ควรมีชอกมุมที่เด็กจะหลบซ่อนได้ ควรมีห้องน้ำและอ่างล้างมือเอาไว้ในห้อง ประตูทางเข้าควรอยู่ระดับเดียวกับพื้นถนน ขนาดห้องเรียนควรใหญ่พอที่เด็กจะพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ได้ ห้องเรียนที่เหมาะสมควรมีขนาด 40 × 60 ตารางฟุตต่อเด็ก 1 คน ควรมีเนื้อที่นอกห้องเรียนที่ใช้เป็นสนามเล่น และบริเวณที่จะใช้ปลูกต้นไม้หรือทำสวนครัว

ภายในห้องเรียนควรมีบริเวณที่เด็กจะทำงานคนเดียวได้ ซึ่งควรจัดเป็นเอกเทศแยกจากเด็กอื่นๆ โดยให้เด็กสามารถทำงานคนเดียวหรือกับครูโดยใช้สมาธินานๆ ได้ โดยบริเวณดังกล่าวอาจจะใช้สำหรับทดสอบเด็กทั้งเดี่ยวและกลุ่มได้ บริเวณดังกล่าวนี้อาจจะใช้ชั้นวางหนังสือหรือฉากใดๆ ก็ได้ ให้เป็นสัดส่วน แต่ให้อยู่ในสายของครูที่จะมองเห็นได้ การจัดห้องเรียนสำหรับเด็กควรเป็นห้องขนาดใหญ่มากกว่าห้องเล็กๆ หลายห้อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนของบุคลากรที่มีอยู่

นอกจากนี้ถ้าห้องเรียนมีเนื้อที่ต่างระดับก็ควรนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น ใช้เฉลียงสำหรับฟังนิทาน เป็นต้น ภายในห้องเรียนควรจัดศูนย์การเรียนรู้/มุมต่าง ๆ หรือบริเวณที่ทำกิจกรรม ซึ่งก่อนจะจัดครูควรพิจารณาถึงทิศทางการเคลื่อนที่ว่าจะให้เด็กเคลื่อนที่ไปอย่างไร โดยไม่ให้รบกวนกัน โดยมีวิธีการจัดได้หลายวิธี เช่น เอาชั้นสำหรับวางหนังสือนิทานวางรอบ ๆ พรมหรือวางข้างหลังโต๊ะครู เพื่อให้ครูได้ใช้สอนเด็กเป็นรายบุคคล หรือใช้กล่องขนาดใหญ่มาเป็นที่เก็บของ

ครูควรให้ความสนใจกับการจัดเนื้อที่ โต๊ะ เก้าอี้ หรือเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ด้วย ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ไม่สำคัญเท่ากับพื้นที่โล่งว่าง ๆ ที่เด็กจะเคลื่อนไหวได้สะดวก ศูนย์การเรียนรู้ควรจัดให้มีความยืดหยุ่นให้มากที่สุด โดยครูควรจำไว้ว่าจะจัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อที่ที่มีอยู่และใช้เนื้อที่ทุกตารางนิ้วที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดได้อย่างไร

สรุปได้ว่า สถานที่ตั้งโรงเรียนควรตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ไปมาได้สะดวก มีความปลอดภัยและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ขนาดของโรงเรียนควรเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 150 ตารางวา สำหรับการเปิดสอนในระดับชั้นอนุบาล ตัวอาคารควรสร้างชั้นเดียว อีกทั้งห้องเรียนต่างๆ ภายในตัวอาคารควรจัดให้มีขนาดที่กว้างขวางและเหมาะสมกับจำนวนเด็ก เพื่อความสะดวกสบายในการทำกิจกรรมหรือกิจวัตรประจำวัน และมีความปลอดภัยสำหรับเด็ก

3.3 หลักเกณฑ์ในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนมีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยมาก ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนเพียงแต่เห็นห้องเรียนก็พอจะบอกได้ว่ามีแนวการจัดการศึกษาระดับนี้ได้อย่างไร ห้องเรียนนี้มุ่งที่จะเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กหรือมุ่งที่จะสอนอ่านเขียนให้แก่เด็ก

ราตี ทองสวัสดิ์ (2526) กล่าวถึงการจัดห้องเรียนว่า เนื่องจากบ้านเมืองของเราไม่ใช่ประเทศที่ร่ำรวยเหมือนบางประเทศ ลักษณะการจัดห้องเรียนจึงควรเป็นแบบประหยัด ไม่แยกห้องเล่นออกไว้ต่างหาก แต่จะจัดรวมไว้ในห้องเรียนนั่นเอง ปกติหากเป็นห้องเรียนขนาด 7×9 เมตร อาจใช้เป็นที่รับประทานอาหารและที่นอนในห้องนี้ได้เลย นอกจากนี้อาจจัดให้ได้ประโยชน์เต็มที่โดยแยกห้องเรียนเป็นส่วน ๆ เพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฟังนิทาน เกมการศึกษา มุมเรียน มุมประสบการณ์ชีวิต เช่น มุมบ้าน มุมคลินิก มุมหนังสือและอุปกรณ์ ส่วนสภาพห้องเรียนที่จัดในสภาพที่มุ่งจะสอนอ่านเขียนให้แก่เด็ก มักจะไม่ค่อยมีมุมใด ๆ มากนัก จะเป็นโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งอ่านเขียนแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากจะใช้อุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการสอนหน้าชั้นเท่านั้น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523, 2525) ได้ให้หลักเกณฑ์ว่าห้องเรียนสำหรับเด็กควรมีลักษณะที่ปรับใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง และสร้างด้วยวัสดุที่เหมาะสมกับสภาพความร้อนหนาวของอากาศ ควรมีลักษณะชั้นเดียว อยู่ห่างจากอันตราย เช่น สายไฟและสิ่งสกปรกต่างๆ ควรจัดห้องเรียนให้มีลักษณะคล้ายบ้าน เพื่อเด็กจะได้ไม่รู้สึกแปลก หรือไม่คุ้นเคย ห้องนี้ควรมีจำนวนเพียงพอกับตัวเด็กและอยู่ใกล้กับห้องเรียน ขนาดของห้องบริเวณภายในอาคารจะใหญ่พอที่จะให้เด็กเคลื่อนไหวโดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่ได้สะดวก อัตราส่วนประมาณ 40 – 60 ตารางฟุต ต่อเด็ก 1 คน

ทัศนคติของเด็กปฐมวัยต่อการเข้าโรงเรียนครั้งแรกนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อตัวเด็ก ดังนั้นโรงเรียนควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้เด็กมีประสบการณ์เพื่อเรียนรู้สิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ สิ่งที่จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ระยะนี้ก็คือ การเล่นอุปกรณ์ที่ทางโรงเรียนจะต้องจัดเตรียมอุปกรณ์ และทำกิจกรรมการเล่นให้เหมาะสมและเพียงพอเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่แปลก ๆ ใหม่ๆ ตลอดเวลา

ในการจัดกิจกรรมการเรียนแต่ละวัย ควรจะพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ที่ว่างสำหรับเด็กทั้งในและนอกห้องเรียนเพียงพอกับความต้องการของเด็กหรือไม่
2. การจัดห้องเรียนนั้นทำให้เด็กได้เคลื่อนไหวอย่างอิสระ และปลอดภัยเพียงไร
3. มีอุปกรณ์สำหรับเด็กเล่นตามลำพังและเล่นเป็นกลุ่มมากน้อยเพียงใด
4. มีอุปกรณ์สำหรับเด็กเล่นเพื่อออกกำลังกาย ใช้กล้ามเนื้อ การเคลื่อนไหว และอุปกรณ์ที่เด็กเล่นโดยมีสมาชิกเพียงพอหรือไม่
5. อุปกรณ์ที่จัดหาไว้ให้เด็กเล่นสามารถดัดแปลงใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างหรือไม่

6. อุปกรณ์ที่เด็กเล่นนั้นสามารถโยกย้ายเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ในกรณีที่เด็กเบื่อกิจกรรมเล่นอุปกรณ์บางอย่างแล้ว มีที่เก็บอุปกรณ์เหล่านี้หรือไม่

7. อุปกรณ์บางอย่างมีไม่เพียงพอ ควรจะจัดหาวิธีหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันเล่นอย่างไร เด็กจึงจะได้รับประสบการณ์โดยทั่วถึงกัน

8. อุปกรณ์ที่จัดหาไว้มีประโยชน์ทางการศึกษาแก่เด็กตรงตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับพัฒนาการ การเรียนรู้และความต้องการของเด็กเพียงไร

ในการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับนั้น มิใช่จะคำนึงเรื่องบริเวณเนื้อที่สำหรับทำกิจกรรมและอุปกรณ์สำหรับเด็กเล่นเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงบรรยากาศที่เหมาะสมอีกด้วย เช่น การเลือกสถานที่ควรให้ห่างไกลจากเสียงรบกวน หรือไม่ใกล้ชุมชนเกินไป อาคารที่ใช้ควรอยู่ในสภาพที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก ไม่ชำรุดทรุดโทรมและรักษาความสะอาดได้ง่าย มีแสงสว่างเพียงพอ มีการประดับตกแต่งพอสมควรแต่ไม่กรุงรัง มีตู้เก็บอุปกรณ์และชั้นวางของ มีห้องรับประทานอาหาร และจัดหาที่ค้ำน้ำไว้ให้เพียงพอ อีกทั้ง ยาวพา เดชะคุปต์ (2542) ยังได้อธิบายถึงองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

ที่ว่างในอาคาร ห้องเรียนสำหรับเด็กเล็กควรมีขนาดกว้างขวางพอที่เด็กจะสามารถเล่นและทำงานร่วมกันได้โดยสะดวกที่ว่างในห้องเรียนควรเปลี่ยนแปลงได้ ยืดหยุ่นได้ น้อยๆ และสะดวกสบาย ห้องเรียนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าั้นเหมาะในการจัดกิจกรรมมากกว่าห้องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ห้องเรียนของเด็กควรอยู่ใกล้กับห้องน้ำ ควรมีที่ว่างในบริเวณอาคาร เพื่อส่งเสริมให้เด็กใช้กล้ามเนื้อใหญ่ด้วย

ระบบเสียง ห้องเรียนสำหรับเด็กเล็กจำเป็นต้องมีระบบป้องกันเสียงด้วย เช่น เสียงจากเครื่องปรับอากาศ เสียงรถ เสียงเครื่องยนต์ ตลอดจนเสียงอื่น ๆ ที่จะรบกวนในห้อง ขณะเดียวกันก็ต้องมีการป้องกันเสียงสะท้อนภายในห้องด้วย เพราะเด็กเล็กๆ มักส่งเสียงดังในขณะที่ทำกิจกรรม ดังนั้นห้องเรียนอาจใช้ผ้าบุฝาผนัง หรือใช้กระดาษฟางบุฝาผนังและเพดานเพื่อกันเสียงสะท้อน เพดานห้องควรสร้างให้สูงจากพื้นประมาณ 10-11 ฟุต

ผนังห้องเรียน อาจใช้เป็นที่แสดงผลงานของเด็กภายหลังจากที่เด็กทำกิจกรรมในห้องเรียนเรียบร้อยแล้ว

ประตูและหน้าต่าง เป็นส่วนหนึ่งของผนังห้องที่สามารถจัดประดับและตกแต่งให้สวยงามได้ กระดานที่ใช้สำหรับแสดงผลงานของเด็กนั้นจะต้องจัดและวางไว้ในระดับสายตาของเด็กที่สามารถมองเห็นได้ง่าย

ผนังควรใช้ไม้เนื้ออ่อนซึ่งจะช่วยกันเสียงสะท้อนได้ และใช้เป็นแผนภูมิก็ได้ นอกจากนี้ผนังห้องควรทำความสะอาดได้ง่าย ควรเลือกสีที่จะให้แสงสว่างแก่ห้องได้อย่างเหมาะสม ห้องเรียนและของเล่นที่มีสีสันต่าง ๆ สามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้มากกว่าห้องเรียนที่ไม่มีสีสัน

พื้นห้อง ต้องสะอาดและมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สามารถทำความสะอาดได้ง่าย เด็กๆ จะต้องใช้พื้นห้องเรียนในการทำกิจกรรมมาก

ห้องอาหาร คัดแปลงให้เป็นห้องเล่นได้ ดังนั้นโต๊ะเก้าอี้จึงควรทำความสะอาดได้ง่าย สามารถเคลื่อนโยกย้ายได้ตามต้องการ และคัดแปลงห้องสำหรับใช้ทำกิจกรรมต่างๆ

ประตูและหน้าต่าง เป็นส่วนประกอบสำคัญของห้องเรียน หน้าต่างควรอยู่ในระดับต่ำพอที่เด็กจะสามารถมองออกไปข้างนอกได้ และให้ขนาดกว้างขวางพอเหมาะที่แสงสว่างจะเข้าห้องได้อย่างทั่วถึง หน้าต่างควรมีม่านสำหรับกรองแสงที่จ้าเกินไป ลูกบิดประตูควรอยู่ระดับสูงพอที่เด็กสามารถเอื้อมถึงเพื่อดึงปิดหรือเปิดประตูได้ ประตูควรอยู่ในทิศทางที่เด็กจะออกไปสนามเล่นได้สะดวก

การระบายอากาศ แสงสว่าง และน้ำดื่ม เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดีจึงต้องเปิดประตูหน้าต่างอยู่เสมอ ห้องเรียนควรมีอุณหภูมิที่เด็กจะอยู่ได้อย่างสบายประมาณ 68-72 F ส่วนสวิทช์ไฟฟ้า เครื่องปรับอากาศ พัดลม ควรติดไว้ในที่ปลอดภัย สำหรับปลั๊กไฟฟ้าและเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็เช่นกัน ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ

ครูควรดูแลเกี่ยวกับแสงสว่างของห้องเรียน ถ้าให้เด็กทำงานที่ต้องใช้สายตามาก ครูควรจัดแสงสว่างให้พอเพียง และทำนองเดียวกันหากมุมใดมืด ครูก็ต้องคอยปรับแสงสว่างให้เข้าได้อย่างทั่วถึง สำหรับที่ที่มีแสงสว่างจ้าเกินไปก็ควรหาทางลดหรือปรับให้น้อยลง

ห้องสำหรับพักผ่อนและห้องนอน การพักผ่อนเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับเด็กเล็ก ดังนั้นชั่วโมงพักผ่อนหรือนอนหลับจะต้องจัดให้แก่เด็ก คือ ประมาณวันละ 3 ชั่วโมง ห้องนอนควรเงียบและมีอุปกรณ์ในการนอนอย่างเพียงพอ ห้องนอนควรสะอาด อากาศถ่ายเทได้สะดวก

ห้องน้ำ ต้องมีอ่างล้างมือสำหรับเด็กได้ทำความสะอาด มีสบู่ ผ้าเช็ดมือ เตรียมไว้ให้พร้อมในที่ที่เด็กสามารถใช้ได้โดยสะดวก โรงเรียนบางแห่งสามารถแยกห้องน้ำเด็กชายเด็กหญิงได้ โรงเรียนควรมีห้องน้ำห้องส้วมในปริมาณพอเพียงกับจำนวนเด็ก คือ 1 ที่ต่อเด็ก 10 คน ส้วมสำหรับเด็กควรสูงจากพื้นประมาณ 10-13 นิ้ว ห้องน้ำควรอยู่ใกล้กับห้องเรียนและห้องเล่นเพื่อเด็กจะได้ใช้สะดวก

ตู้และชั้นเก็บสิ่งของ ที่สร้างขึ้นนั้นจะช่วยฝึกความรับผิดชอบของเด็กในการเก็บสิ่งของที่เด็กนำมาเล่นมาใช้ให้เข้าที่เป็นระเบียบสวยงาม เด็กแต่ละคนต้องการชั้นสำหรับเก็บสิ่งของอันเป็นสมบัติส่วนตัว ตู้เก็บสิ่งของอาจออกแบบเป็นหลาย ๆ ลักษณะที่สามารถอำนวยความสะดวกในการใช้ให้แก่เด็กได้ ตู้แต่ละชั้นอาจลึกประมาณ 10-15 นิ้ว กว้างประมาณ 10-12 นิ้ว สูงประมาณ 35 นิ้ว มีตะขอสำหรับแขวนเสื้อผ้า อาจมีชั้นที่เก็บรองเท้า ซึ่งสูงประมาณ 10 นิ้วจากพื้น โรงเรียนอนุบาลบางแห่งอาจมีที่เก็บเสื้อผ้าแยกต่างหากก็ได้

ชั้นหรือตู้ สามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวกเมื่อต้องการเปลี่ยนรูปแบบของห้อง ของเล่นที่มีขนาดใหญ่ก็ต้องมีชั้นสำหรับเก็บโดยเฉพาะ เช่นเดียวกับของเล่นที่มีขนาดเล็กก็ควรมีตู้หรือชั้นสำหรับเก็บ

ที่เล่นนอกห้องเรียน ที่เล่นกลางแจ้งจะต้องจัดและมีอุปกรณ์ในการเล่นอย่างเพียงพอ เพื่อเป็นการจัดประสบการณ์ที่สมบูรณ์ให้แก่เด็ก โดยทั่วไปแล้วโรงเรียนแต่ละแห่งควรมีอุปกรณ์ในการเล่นทั้งในและนอกห้องเรียน

พื้นที่สำหรับเล่นกลางแจ้ง สำหรับเด็กหนึ่งคนประมาณ 75 – 100 ตารางฟุต อาจใช้บริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของโรงเรียนก็ได้ที่ครูสามารถดูแลได้ทั่วถึง อาจเป็นสนามหญ้า หรือบริเวณที่ปรับผิวให้เรียบ รักษาความสะอาดได้ง่ายปลอดภัยสำหรับเด็ก ที่สำคัญคือไม่ควรเป็นพื้นที่แข็งขรุขระ เพราะเด็กอาจได้รับอันตรายจากการหกล้ม ควรมีร่มเงาพอเหมาะกับบริเวณที่เด็กจะได้รับแสงแดด บริเวณโรงเรียนควรมีต้นไม้ให้ร่มเงา อาจมีสนามหญ้าใกล้ ๆ กับห้องเล่น มีประตูเปิดติดต่อกันได้

ที่เล่นกลางแจ้ง อาจจัดให้เด็ก ได้มีกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เช่น ปีน ป่าย ของเล่นประเภทมีล้อ สำหรับเพาะปลูก เล่นน้ำ กรงสัตว์เลี้ยง การเล่นรถน้ำดันไม้ เมื่อเด็กเล่นแล้วควรฝึกเด็กให้รู้จักรักษาความสะอาด ผู้เก็บอุปกรณ์ในการเล่นกลางแจ้งต้องวางไว้ใกล้ ๆ กับที่เล่นที่เด็กสามารถนำมาเล่นได้ สะดวก ห้องเล่นควรสร้างเพดานให้สูง มีการป้องกันอุบัติเหตุขณะที่เด็กเล่น หรือเตรียมป้องกันอัคคีภัย และในฤดูร้อน ฤดูหนาว หรือฤดูฝน ที่เล่นควรมีหลังคาสำหรับบังแดด ลม ฝน แต่ก็ไม่ควรมีที่โล่ง เพื่อให้เด็กได้รับแสงแดดอย่างพอเพียง ที่เล่นกลางแจ้ง ควรมีรั้วรอบขอบชิด และสูงพอที่เด็กจะปีนออกไปไม่ได้ ประตูของโรงเรียนควรปิดเพื่อความปลอดภัยของเด็กและควรมีเนื้อที่สำหรับให้เด็กเล่นตามลำพัง อาจปลูกต้นไม้ไว้ตามรั้วเพื่อป้องกันลม อาจจัดเตรียมเครื่องเล่นสนาม และกระบะทราย สำหรับให้เด็กได้ขุด การใช้กระบะทรายที่สร้างขึ้นด้วยคอนกรีต ถ้าดำเนินถึงระยะเวลาในการใช้อย่างคุ้มค่า

นอกจากนี้ Jones (1987 อ้างถึงใน ยาวพา เดชะคุปต์, 2542) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ที่ควรใช้ในการพิจารณาจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัย 5 ประการ คือ

1. ความแข็ง-ความนุ่มนวล (Hard-Soft) การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยควรให้ความรู้สึกที่สบายและให้ความรู้สึกที่ดีแก่เด็ก โดยสภาพแวดล้อมที่จัดให้เด็กควรมีความนุ่มนวลในแง่ของอารมณ์ที่สามารถสัมผัสได้ โดยห้องเรียนของเด็กปฐมวัยควรมีลักษณะคล้ายบ้าน ครูและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ควรมีส่วนทำให้สภาพแวดล้อมมีความนุ่มนวลหรืออบอุ่นได้ เช่น การสัมผัสของครู ได้แก่ การกอด การอุ้มเด็กนั่งตัก การลูบหลังเด็กเมื่อเด็กจะนอนตัก หรือการใช้สายตาในการสื่อความหมายกับเด็กจะเป็นการสัมผัสที่อบอุ่นทางด้านร่างกายและจิตใจ

2. การเปิด-การปิด (Open-Close) เกณฑ์ที่สอง หมายถึง การจัดอุปกรณ์ให้กับเด็ก และพฤติกรรมต่าง ๆ ของครูที่จะมีผลต่อเด็ก คำว่า “เปิด” และ “ปิด” นี้ไม่ได้หมายถึงว่าจะดีหรือไม่ แต่จะพิจารณาในแง่ของความท้าทาย หรือการเปิดโอกาสให้เด็กประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไร วัสดุอุปกรณ์ที่มีความหมายทางปิดได้แก่วัสดุอุปกรณ์ที่มีการเล่นเพียงวิธีการเดียว เช่น ภาพตัวต่อ ส่วนวัสดุอุปกรณ์ที่เปิดกว้าง ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ได้หลายจุดประสงค์ เช่น ทราย และน้ำ เป็นต้น

โดยส่วนมากวัสดุอุปกรณ์ที่เปิดกว้างมักจะก่อให้เกิดแนวความคิดใหม่และสร้างความสนใจในการทำงานให้แก่เด็กได้ดี แต่ก็ควรคำนึงถึงสิ่งอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น เด็กเล็ก ๆ จะเหมาะที่จะใช้อุปกรณ์ที่มีความง่ายหรืออุปกรณ์แบบปิด ซึ่งจะเปิดโอกาสให้เด็กประสบผลสำเร็จได้มากกว่า ขณะที่เด็กโตจะเหมาะกับอุปกรณ์ที่เปิดกว้างมากกว่า เพราะอุปกรณ์ดังกล่าวจะทำทลายความสามารถและช่วยยู่ให้เด็กรู้สึกสนุกสนาน และสนองความต้องการได้มากกว่าอุปกรณ์ที่เล่นได้เฉพาะอย่าง ในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ควรคำนึงถึงคุณสมบัติของความเปิดกว้างและความปิดให้มีสัดส่วนพอ ๆ กัน และให้สอดคล้องกับเนื้อที่และความต้องการของเด็กด้วย

3. ความง่าย-ความยาก (Simple-Complex) ในหลักเกณฑ์ข้อนี้หมายความว่า อุปกรณ์ที่จัดไว้ควรเป็นอุปกรณ์ที่เร้าความสามารถของเด็ก ซึ่งควรจัดไว้เป็นชุด ๆ ที่มีความยากง่ายเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยควรมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ อุปกรณ์ควรมีความยากง่ายปนกันทั้งนี้เพื่อให้เด็กมีโอกาสเล่นได้หลาย ๆ แบบ ซึ่งควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้อุปกรณ์หลายๆ อย่างด้วยกัน เป็นการลดการคาดการณ์หรือการเดาคำตอบ และจะดึงดูดความสนใจได้ยาวนานกว่า และสำหรับเด็กเล็กๆ หรือเด็กที่ขาดความพร้อม ครูควรใช้อุปกรณ์ที่มีความง่ายเพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จในการทำงาน และเพิ่มความยากขึ้นตามอายุและประสบการณ์สำหรับเด็ก

4. การรวม-การแยก (Intrusive-Seclusive) หลักเกณฑ์ข้อนี้มีชื่อควรคำนึง

การรวม (Intrusive) หมายถึง การคำนึงว่า ใคร และ อะไร จะเข้ามามีบทบาทต่อการวางแผนหรือการจัดการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงการนำสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเข้ามา มีบทบาทในการเรียนรู้ของเด็ก เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็ก เด็กกับผู้ใหญ่ หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ได้แก่ สิ่งที่แลเห็น เสียง เหตุการณ์ต่าง ๆ หรือสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน รวมทั้งประสบการณ์ตรง เช่น การพาเด็กไปทัศนศึกษา เป็นต้น

การแยก (Seclusive) หมายถึง การให้โอกาสเด็กได้ทำงานอย่างอิสระและอย่างมีสมาธิ เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและอยู่ตามลำพัง ซึ่งครูควรจัดหาบริเวณที่เหมาะสมที่เด็กจะทำงานตามลำพังหรืองานที่ต้องใช้สมาธิ มิฉะนั้นเด็กอาจจะไปหลบซ่อนตามที่ใดที่หนึ่ง เช่น ใต้โต๊ะ เก้าอี้ ในตู้ หรือในห้องน้ำ หรือเกิดความถดถอยทางอารมณ์และร่างกายได้ การจัดบริเวณที่เหมาะสมที่เด็กจะทำงานตามลำพังได้ ครูควรจัดโต๊ะ เก้าอี้ และกระดานเอาไว้ชิดผนัง เพื่อสร้างความเป็นสัดส่วนในการทำงานและช่วยลดสิ่งที่จะมารบกวนทางสายตาด้วย

5. เคลื่อนไหวน้อย-เคลื่อนไหวมาก (Low Mobility-High Mobility) เกณฑ์ประการสุดท้าย คือ ระดับของการมีส่วนร่วมทางด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว กิจกรรมที่เคลื่อนไหวมากได้แก่ กิจกรรมที่ต้องใช้กล้ามเนื้อใหญ่ ส่วนกิจกรรมที่เคลื่อนไหวน้อยได้แก่กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อเล็ก ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กได้มีความสมดุลในการทำกิจกรรมทั้งสองอย่างนี้ตลอดวัน โดยควรจัดอุปกรณ์และเครื่องเล่นเอาไว้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยเป็นอุปกรณ์และเครื่องเล่นที่จะส่งเสริมการพัฒนา

กลัมนื้อใหญ่และกลัมนื้อเล็ก และกิจกรรมที่เด็กสามารถทำงานเจียบ ๆ ได้ เช่น อ่านหนังสือ ระบายสี เล่นเกม ฯลฯ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนควรมีลักษณะที่สามารถปรับใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง รวมถึงต้องมีความปลอดภัย ความสะอาด ความเป็นระเบียบ และความเป็นตัวของเด็กเอง การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนควรมีการจัดเตรียมสนามเด็กเล่นพร้อมเครื่องเล่นสนามที่มีขนาดเหมาะสมและมีความปลอดภัยสำหรับเด็ก ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเด็ก หากผู้บริหารและครูจัดได้ตรงตามหลักเกณฑ์ต่างๆ ของการจัดสภาพแวดล้อม ย่อมทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก และเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อการเข้ามาอยู่ในโรงเรียน รวมไปถึงความรู้สึที่ดีของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียนอีกด้วย

3.4 หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกอุปกรณ์ พัสดุ ครุภัณฑ์

การเลือกอุปกรณ์ต่างๆ นั้น ควรคำนึงถึงวัยและวุฒิภาวะของเด็ก การวางแผนโครงการ และจำนวนของเด็กที่จะเล่นหรือใช้อุปกรณ์ฯ ความสามารถทางกายที่ได้จากการเล่นทั้งในและนอกห้องเรียน ย่อมเป็นผลจากการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ครูจึงควรสนใจและพิจารณาเอาใจใส่ในการจัดหา อย่างไรก็ตามความสนใจของครูไม่ควรจำกัดขอบเขตของโครงการ แต่ควรคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ นั้นอาจหามาได้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ซื้อมาหรือเป็นอุปกรณ์ที่ได้มาจากช่างไม้ในท้องถิ่นทำขึ้น หรือเป็นพวกเศษวัสดุต่างๆ ที่ผู้ปกครองจัดหามาก็ได้

อุปกรณ์แต่ละชิ้นที่เลือกมานั้นควรพิจารณาถึงประเด็นปัญหา 3 ประการ คือ

1. เหมาะสมกับวัยของเด็กหรือไม่
2. อุปกรณ์ชิ้นนั้นจะช่วยการเรียนรู้ของเด็กอย่างไร
3. อุปกรณ์นั้นจะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ความคิดมากน้อยเพียงไร

ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานโรงเรียนอนุบาลเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ (2531) ได้กำหนดถึงการจัดครุภัณฑ์เครื่องใช้เครื่องเล่นในการเรียนสำหรับโรงเรียนมีดังนี้

1. สื่อ – วัสดุอุปกรณ์และเครื่องเล่นในโรงเรียน โรงเรียนต้องจัดวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการจัดประสบการณ์ การเรียน การเล่น ให้แก่เด็กได้ใช้อย่างเพียงพอ ครบถ้วนทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม เช่น กรรไกรหั่นนม กระดาษสีต่าง ๆ แป้งเปียกหรือกาว ดินสอไส้ใหญ่ ดินสอเทียน แปรงหรือฟู่กันหรือสิ่งที่ใช้ทดแทนกันได้ ดินน้ำมันหรือดินเหนียว รูปภาพ ตรายาง หรือสิ่งที่ใช้ทดแทนกันได้ ภาพชนิดต่างๆ เป็นต้น

2. อุปกรณ์เครื่องเล่นหรือของเล่นในห้องจะต้องจัดให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กและตรงต่อวัยหรืออายุของเด็ก เช่น เครื่องเล่นชุดเกมพัฒนาสติปัญญา (เกมการศึกษา) ประเภทต่างๆ ที่จะเสริมสร้างพัฒนาการการเรียนรู้ด้านต่างๆ เช่น การจับคู่สัมผัส โสตสัมผัส กล้ามเนื้อเล็ก-ใหญ่ และประสาทสัมผัส เครื่องเล่นอุปกรณ์เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ และพัฒนาการทางภาษา คณิตศาสตร์ ธรรมชาติศึกษา สังคมศึกษา ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และบุคลิกภาพ ส่วนเครื่องเล่นกลางแจ้งต้องมีอย่างน้อย 3 อย่าง เช่น ไม้ลื่น ชิงช้า ราวไต่ ราวโหน ม้าหมุน บ่อทราย ฯลฯ

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2540) ได้กล่าวถึงการเลือกสื่อ โดยมีวิธีการเลือกสื่อ ดังนี้

1. เลือกให้ตรงกับจุดมุ่งหมายและเรื่องที่จะสอน
2. เลือกให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็ก
3. เลือกให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่เด็กอยู่หรือสถานภาพของโรงเรียน
4. มีวิธีการใช้ง่าย และนำไปใช้ได้หลายกิจกรรม
5. มีความถูกต้องตามเนื้อหาและทันสมัย
6. มีคุณภาพดี เช่น ภาพชัดเจน ขนาดเหมาะสม ไม้ใช้สีสะท้อนแสง
7. เลือกสื่อที่เด็กเข้าใจง่ายในเวลาสั้น ๆ ไม่ซับซ้อน
8. เลือกสื่อที่สามารถสัมผัสได้
9. เลือกสื่อเพื่อใช้ฝึก และส่งเสริมการคิดเป็น ทำเป็น และกล้าแสดงความคิดเห็นด้วยความ

มั่นใจ

สรุปได้ว่า สื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่สำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการคัดเลือกสื่อวัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงความปลอดภัย เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาและทำกิจกรรมได้อย่างมีความสุข

3.5 การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

3.5.1 หลักการจัดห้องเรียน

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในห้องเรียนให้แก่เด็กปฐมวัย จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีการจัดการห้องเรียนของครูเป็นสำคัญ วิธีการจัดการห้องเรียนจะเป็นเครื่องบ่งชี้การใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพทั้งของครูและของนักเรียน ถ้าหากว่าครูใช้เวลาส่วนใหญ่กับการตกแต่งหรือส่งสอนเด็กให้อยู่ในระเบียบวินัย นั่นย่อมหมายถึงเวลาสำหรับการเรียนการสอนจะลด

น้อยลง เพราะการประพุดิพิคของเด็กแม่แต่หนึ่งคน จะส่งผลกระทบต่อครูและนักเรียนทั้งชั้น (हररषा नीलविशैर, 2535)

นอกจากนี้ อัมพิกา ภูเคช (2542) ได้อธิบายถึงหลักการจัดห้องเรียนได้ดังนี้

- 1) จัดอย่างมีความหมาย ทุกอย่างี่จัดวางไว้ในห้องต้องมีเหตุผล สามารถอธิบายได้ว่าจัดเพื่ออะไร และเพราะเหตุใด เช่น มุมน้ำและมุมศิลปะต้องอยู่ใกล้ห้องน้ำ เพราะเป็นมุมที่เลอะเทอะต้องอยู่ี่ทำความสะดวกได้ง่าย มีพื้นที่ที่เห็นได้ชัดว่าเพื่อการเรียนรู้อะไร เช่น พื้นที่สำหรับงานกลุ่มเล็ก พื้นที่เล่นกลางแจ้ง
- 2) คำนึงถึงการใช้ของเด็ก ซึ่งต้องเหมาะกับพัฒนาการและความสนใจของเด็ก เช่น รูปภาพ หรือตัวหนังสือต้องอยู่ในระดับสายตาเด็ก เพื่อเด็กจะได้ดูและสัมผัสอย่างใกล้ชิด ไม่ต้องฝืนต่อสภาพสรีระของร่างกาย ให้มีของที่จำเป็นเพื่อพัฒนาการทุกด้าน และของที่เด็กต้องสนใจจะเล่น
- 3) มีการเคลื่อนไหว และปรับเปลี่ยนตลอดเวลา การจัดห้องเรียนต้องสอดคล้องกับวัย ความต้องการของเด็ก และมีวัตถุประสงค์ของรายวิชาในขณะที่สอน จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนตลอดเพื่อกระตุ้นเด็ก เด็กควรมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนห้อง เช่น การเปลี่ยนเฟอร์นิเจอร์ การตกแต่งฝาผนัง ฯลฯ ควรให้เด็กอภิปรายร่วมกันว่าจะปรับเปลี่ยนอย่างไร

4) จัดให้สวยงามดึงดูดสายตาให้เด็กอยากเรียน อยากใช้ อยากชม การจัดวางข้าวของเครื่องใช้ ต้องคำนึงถึงความสะดวกที่เด็กจะหยิบใช้ ทำความสะดวก และเก็บเข้าที่

นอกจากนี้ อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (2529) ได้กล่าวถึงหลักการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ แบบศูนย์การเรียน ควรคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมในศูนย์การเรียนควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ และฝึกฝนทักษะที่เรียนมาแล้ว ดังนั้นครูอาจเตรียมกิจกรรมที่เด็กเคยทำแล้ว เพื่อการฝึกซ้ำและกิจกรรมใหม่เพื่อเป็นการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ
2. ควรมีการกำหนดพฤติกรรมของเด็กในขณะที่ทำกิจกรรม เช่น สามารถนั่งทำกิจกรรมบนโต๊ะ หรือบนพื้นในศูนย์เล่นสัมผัส ต้องการการเคลื่อนไหวได้ในขณะทำกิจกรรมในศูนย์บ้าน ระดับเสียงควรจะมีเบหรือเบาในศูนย์หนังสือ เป็นต้น
3. ควรกำหนดเนื้อที่ที่จะจัดตั้งศูนย์การเรียน เช่น ศูนย์ไม้บ่ลือก อาจต้องการเนื้อที่ในการทำกิจกรรมมากกว่าศูนย์หนังสือ เนื่องจากเด็กต้องการเนื้อที่ในการเล่นสร้างด้วยไม้บ่ลือกจึงมักจะจัดให้เป็นศูนย์การเรียนที่ใหญ่ เด็ก ๆ จะได้เข้าไปเล่นได้หลายคน จัดเป็นบริเวณศูนย์การเรียนที่ส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันขณะเด็กเล่นอยู่ในศูนย์ ขณะเดียวกันศูนย์หนังสือจะเป็นบริเวณสงบที่กำหนดเนื้อที่ไว้่น้อยกว่า เพื่อให้เด็ก ๆ จำนวนไม่มากเข้าไปนั่งอ่านหนังสือเงียบ ๆ
4. ควรมีการวางแผนให้มีเนื้อที่เพียงพอสำหรับการเคลื่อนไหว และมีทางเดินนำไปยังศูนย์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน ใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์ในการทำกิจกรรม และไม่จำเป็นต้องมีโต๊ะ

และเก้าอี้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ทุกศูนย์ เพราะเด็กเล็กในวัยนี้ชอบการเคลื่อนไหว เช่น ชอบนั่งและนอนบนพื้นเพื่อดูหนังสือภาพ หรือเล่นต่อไม้บล็อก

5. ไม่ควรปล่อยให้ม้านั่งที่วางตรงกลางห้องมากจนเกินไป เพื่อป้องกันการที่เด็กจะวิ่งจากมุมห้องหนึ่งไปยังอีกมุมหนึ่ง การกำหนดตำแหน่งศูนย์การเรียนรู้จึงไม่จำเป็นจะต้องเอาศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ไปชิดผนังห้องทั้งหมด อาจจะจัดบริเวณกลางห้องก็ได้ เพื่อใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์และป้องกันการวิ่งไปมาของเด็ก

6. ควรจัดเวลาให้การทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ สามารถดำเนินไปได้อย่างเพียงพอ โดยปกติเด็ก ๆ ควรได้มีเวลาประมาณ 45 นาทีถึง 1 ชั่วโมง ในการเข้าศูนย์การเรียนรู้แต่ละครั้ง

7. ควรจัดให้ศูนย์การเรียนรู้ที่มีระดับเสียงดัง อยู่ห่างไกลจากศูนย์ที่เงียบหรือมีการใช้ระดับเสียงต่ำกว่า เช่น ศูนย์ไม้บล็อกกับศูนย์หนังสือ และจัดศูนย์ที่มีระดับเสียงปานกลางอยู่ระหว่างศูนย์ดังกล่าว เช่น ศูนย์ศิลปะ หรือศูนย์คณิตศาสตร์ นอกจากนี้ศูนย์ไม้บล็อกควรมีพรมปูเพื่อลดความดังบริเวณที่เด็กเล่นต่อบล็อก

8. ควรจัดให้ศูนย์ศิลปะอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ เช่น อ่างล้างมือหรือใกล้ห้องน้ำ ถ้าไม่มีห้องน้ำในห้องเรียน ศูนย์นี้ควรอยู่ใกล้ประตู

9. ศูนย์ไม้บล็อก ไม่ควรอยู่ติดประตูหรือทางเดินเข้าออก เนื่องจากอาจเกิดอุบัติเหตุขณะที่เด็กเดินผ่านและสะดุดชิ้นส่วนไม้บล็อกที่เด็กอื่นกำลังเล่นอยู่

10. ควรส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ ส่งเสริมการใช้ภาษา การพูดคุย ช่วยเหลือกันระหว่างทำกิจกรรม หรือให้เด็ก ๆ สอนกันเองในบางกิจกรรม

11. ส่งเสริมพัฒนาการในการรู้หนังสือ (Emergent Literacy Development) ให้เด็กได้พัฒนาการเรียนรู้ภาษาเขียน (Print) อย่างมีความหมาย เช่น มีกระดาษให้เด็กได้เขียนชื่อกิจกรรมที่ทำเสร็จหรือได้แต่งเรื่องราวเองจากบัตรคำสั่ง คิดป้ายชื่อศูนย์และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดไว้ในศูนย์การเรียนรู้ หรืออุปกรณ์ของใช้ในห้องเนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์ประจำวันของเด็กที่จะได้ใช้และเห็นอยู่เสมอ จึงเป็นการเรียนรู้ภาษาเขียนจากสภาพแวดล้อมรอบตัวอย่างมีความหมายและเป็นธรรมชาติโดยที่ไม่ต้องเน้นการสอนอ่านเขียน อย่างเป็นแบบแผน เช่น การใช้แบบฝึกเหมือนการเรียนรู้ในระดับชั้นประถม

3.5.2 การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ ได้แก่ สภาพของห้องเรียน โรงเรียน และสิ่งแวดลอมทางด้านจิตใจ ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง อุปกรณ์ซึ่งครูต้องพัฒนาและดำรงสิ่งแวดลอมการเรียนรู้ทางบวก เอาใจใส่ และปลอดภัยต่อเด็ก ซึ่ง อัมพิกา ภูเดช (2542) ได้อธิบายถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ว่าจะกระตุ้นให้เด็กเป็น ดังนี้ คือ สํารวจได้อย่างกระฉับกระเฉง สามารถจับต้อง เปลี่ยนรูป และประกอบวัสดุ

อุปกรณ์ต่างๆ ได้ เกิดทักษะต่างๆ ด้วยการใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่างๆ อีกทั้งยังค้นพบความสัมพันธ์ต่างๆ โดยผ่านประสบการณ์ตรง สามารถเลือกวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีจุดมุ่งหมาย และเด็กเดินวิ่งและปีนได้อย่างคล่องแคล่วและสะดวกสบายในการทำกิจกรรม

นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงแนวทางในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ดังนี้

1) การจัดพื้นที่

แนวทางที่ 1 แบ่งพื้นที่ให้เป็นมุมต่าง ๆ ที่ต้องการให้ชัดเจน มีรูปภาพ หรือสัญลักษณ์ ระบุไว้โดยคำนึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการใช้ ตลอดจนการวางเฟอร์นิเจอร์และวัสดุอุปกรณ์ได้เหมาะสมไม่มีของเล่นอย่างอื่นมาปน เช่น ไม้บล็อก สี ถ้ามีต้องเก็บไว้ให้ถูกที่

แนวทางที่ 2 เลือกตั้งซุ้มมุดที่เด็กสามารถเข้าใจได้ เพื่อให้เด็กสามารถบอกชื่อมุดที่เด็กตัดสินใจเลือกได้ เมื่อครูถามว่าอยากเล่นมุดไหน คำตอบที่มุดต้องง่ายไม่ซับซ้อน

แนวทางที่ 3 กำหนดขอบเขตให้เห็นชัดเจน เพื่อให้เด็กทราบอย่างชัดเจนว่าพื้นที่ไหนทำอะไร ครูสามารถควบคุมเด็กได้ ไม่ต้องเสียเวลาบอกเด็ก โดยใช้วัสดุอุปกรณ์และเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ กัน

แนวทางที่ 4 ในการพัฒนาแผนการใช้พื้นที่ พิจารณาการวางสิ่งของที่ใช้ประจำ และการปรับเปลี่ยนภายในมุดและระหว่างมุดต่างๆ

มุดแต่ละมุดจะมีการทำกิจกรรมต่างกัน ดังนั้นจึงควรจัดให้มีพื้นที่ในการทำกิจกรรมที่มีความเหมาะสม เด็กสามารถเคลื่อนไหวหรือทำกิจกรรมได้อย่างสะดวกสบาย

การจัดมุดครูต้องมองเห็นเด็กทุกคนในห้องทุกมุดเพื่อสังเกตเด็กและรักษาความปลอดภัยของเด็ก ดังนั้นจะเอาที่สูง ๆ หรือเอาม่านมาบังสายตาคูไม่ได้

แนวทางที่ 5 วางแผนพื้นที่ที่สามารถจัดกิจกรรมได้หลายอย่าง ให้มีพื้นที่ว่างที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างอิสระ

แนวทางที่ 6 มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ตลอดทั้งปี เพื่อเป็นการกระตุ้นและท้าทายให้นักเรียนรู้มากขึ้นกว่าเดิม มีมุดว่างของใช้แล้ว ที่แยกเป็นชิ้นส่วน และประกอบเข้าด้วยกันได้ หรือ JUNK YARD เด็กทุกระดับสามารถใช้ได้ โดยเด็กตั้งสมมติฐานแล้วพิสูจน์จากสิ่งของนั้นว่าเป็นจริงหรือไม่ วาดรูปเป็น DIAGRAM ไว้เมื่อชื่อของ

2) แนวทางการเลือกวัสดุอุปกรณ์

แนวทางที่ 1 เลือกวัสดุอุปกรณ์ที่สะท้อนความสนใจของเด็ก

แนวทางที่ 2 เลือกวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็ก ครูต้องรู้พัฒนาการของเด็กก่อนจึงจะสามารถเลือกวัสดุอุปกรณ์ให้แก่เด็กได้ วัสดุที่เลือกควรเป็นวัสดุเหลือใช้ที่เป็ดกว้างให้เด็กเล่นได้มากกว่า 1 อย่าง ซึ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก และ เล่นได้อย่างต่อเนื่อง เช่น บล็อก กาว กระดาษ เชือก กล้อง กระดาษเทป เหมาะสมกับระดับพัฒนาการเด็ก เช่น เด็กอายุต่ำกว่า 9 ปี ต้องใช้ของจริง แม้เด็กจะใช้กระดาษ ดินสอได้แล้ว ในการเรียนเศษส่วน

แนวทางที่ 3 หาวัสดุอุปกรณ์ที่สามารถนำมาใช้ได้หลาย ๆ วิธี

แนวทางที่ 4 เลือกวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนการเล่นประเภทต่าง ๆ ที่แตกต่างกันอย่างเหมาะสมกับเด็กเล็ก เพื่อให้เด็กคิดล่วงหน้าว่าจะใช้วิธีอะไรบ้าง เช่น การเล่นก่อสร้าง การเล่นละครเกี่ยวกับสังคม

แนวทางที่ 5 เลือกวัสดุอุปกรณ์ที่สะท้อนประสบการณ์และวัฒนธรรมของเด็กในโปรแกรม

แนวทางที่ 6 เลือกวัสดุอุปกรณ์ที่สะท้อนความหลากหลายของมนุษย์โดยไม่มีอคติ

แนวทางที่ 7 แนใจว่าวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ปลอดภัย สะอาด และอยู่ในสภาพดี

3) แนวทางการเก็บวัสดุอุปกรณ์

แนวทางที่ 1 เก็บวัสดุอุปกรณ์ในที่เด็กหยิบถึง ภาพที่มีตัวหนังสือต้องหุ้มพลาสติกให้แข็งแรงและติดอยู่ในระดับสายตาเด็ก ไม่ให้ติดสูง

แนวทางที่ 2 ใช้ภาชนะใสหรือภาชนะที่เปิดฝาใส่วัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้เด็กสะดุดตาสะดุดใจ มองเห็นอุปกรณ์ เลือกหยิบง่าย เก็บของเองได้สะดวก และทำความสะอาดง่าย ไม่ใช่เก็บไว้ในตู้ ถ้าไม่มีภาชนะใส ต้องติดเครื่องหมายรูปภาพ หรือเขียนชื่อไว้รวมทั้งจัดให้สวยงามเป็นระเบียบไม่วางเรียงซ้อนกัน

แนวทางที่ 3 แนใจว่าวัสดุอุปกรณ์ถูกเก็บไว้เป็นอย่างดี ในสถานที่เดิมมีการคัดแยกแบ่งประเภท

แนวทางที่ 4 ติดป้ายที่ชั้น และภาชนะเพื่อให้เด็กสามารถหาและเก็บวัสดุอุปกรณ์ได้ถูกต้อง

นอกจากนี้ Loughlin และ Suina (1982) ได้กล่าวถึงการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กโดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. การจัดพื้นที่ คือ การจัดแบ่งพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมโดยมีการจัดแบ่งพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน ซึ่งเครื่องใช้หรือเฟอร์นิเจอร์มาจัดวาง เพื่อให้เกิดพื้นที่ในการทำกิจกรรมหรือเป็นการกำหนดทางเดินอีกทั้งในการจัดพื้นที่ในทุกๆ พื้นที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กซึ่งถ้าจัดพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับกิจกรรมและจำนวนของเด็กก็จะส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่เรียบร้อย ห้องเรียนดูไม่วุ่นวาย อึกทึกหรือมีเสียงดัง

2. การจัดเลือกสื่อ อุปกรณ์การเรียน คือ การเลือกสื่ออุปกรณ์ที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก

3. การจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์การเรียน คือ การจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมสำหรับให้เด็กได้เรียนรู้ และส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้เพิ่มมากขึ้น สื่อ อุปกรณ์ที่ถูกจัด

เตรียมมีดังนี้ วัสดุที่ใช้ในการประดิษฐ์ต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้งานได้หลากหลาย สิ่งที่เป็นแหล่งข้อมูล อุปกรณ์ในการจัดเก็บ อุปกรณ์ในการจัดพื้นที่ทำกิจกรรม และอุปกรณ์ในการจัดแสดง

4. การจัดวัสดุ อุปกรณ์การเรียน คือ การจัดแสดง วัสดุ อุปกรณ์ ให้มีความน่าสนใจและสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน รวมไปถึงการจัดวางวัสดุ อุปกรณ์ให้เด็กสามารถหยิบใช้ได้โดยสะดวกสบาย และการจัดวัสดุ อุปกรณ์ โดยจัดวางกระจายไว้ในทุกๆ พื้นที่ที่จัดกิจกรรมรวมถึงการจัดกลุ่มวัสดุอุปกรณ์ให้มีความเหมาะสมและสะดวกในการทำกิจกรรม

การจัดห้องเรียนของเด็กปฐมวัยทำได้หลายลักษณะ ทั้งการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์และกรรมวิธีในการจัดห้องแต่ละห้องจะให้ความรู้สึกแตกต่างกันตามลักษณะของการจัด การออกแบบการใช้พื้นที่ในห้องเรียนนั้น บางครั้งก็ทำให้ห้องดูเรียบ หรืออาจทำให้ดูแล้วเกิดความตื่นเต้น การจัดสภาพแวดล้อมของห้องเรียนมีผลต่อการเรียนของเด็กมาก ถ้าเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่ดีหรือไม่สบาย เช่น การถูกบังคับให้นั่งเก้าอี้ใหญ่เกินสัดส่วนของร่างกายของเด็กเองก็จะมีผลทำให้การพัฒนาของเด็กไม่ดีเท่าที่ควร Chiare and Callender (1980 อ้างถึงใน อุทุมพร พรายอินทร์ , 2542) กล่าวว่า การจัดห้องเรียนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีนั้นจะมีผลทำให้การศึกษาของเด็กบรรลุตามเป้าหมาย แต่ถ้าการจัดสภาพแวดล้อมได้ไม่ดีเท่าที่ควรจะเกิดผลเสียแก่เด็ก เช่น ในห้องเรียนที่มีเสียงดังอีกที เด็กจะไม่ตั้งใจเรียน หรือไม่ทำตัวให้เรียบร้อย และถ้าสภาพแวดล้อมของห้องเรียนทำให้ครูต้องดูแลเด็กทุกฝีก้าว เด็กอาจจะยับยั้งการพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเอง ดังนั้น ถ้าจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่ทำให้เด็กเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระ ในห้องมีเครื่องเรือนที่ได้สัดส่วนกับร่างกายเด็ก มีความยืดหยุ่นในการจัดห้อง และสร้างพื้นที่ที่สนองประโยชน์ใช้สอย เด็กจะมีการพัฒนาและสร้างสรรค์ในทุกด้าน

การจัดห้องเรียนจะมีผลทางตรงต่อความประพฤติของเด็กด้วย เช่น ห้องที่จัดเครื่องใช้ให้จัดผนังทุกด้านจะทำให้เด็กเดินหรืออาจจะวิ่งไปรอบๆ ห้องนั้นโดยไม่ให้ความสนใจกับกิจกรรมเลยถ้าในห้องเรียนนั้นมีการวางผังรวบรวมวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เข้าเป็นพวกเป็นกลุ่ม และวางอยู่ในพื้นที่ที่มีการจำกัดวงเอาไว้อย่างดีแล้ว จะช่วยให้เด็กได้เลือกและลงมือทำกิจกรรมที่เขาเลือกอย่างตั้งอกตั้งใจ การที่จัดพื้นที่ภายในห้องเรียนแบ่งออกเป็นมุมหรือศูนย์การเรียนนั้น จะส่งเสริมให้เด็กได้ค้นหา ศึกษาและตั้งอกตั้งใจทำงานของเขามากขึ้น และทำให้เด็กได้เคลื่อนย้ายจากกิจกรรมหนึ่งไปยังกิจกรรมหนึ่งได้อย่างคล่องตัว ในขณะที่เดียวกันก็จะลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องพื้นที่และความรำคาญ ซึ่งเด็กอาจจะก่อขึ้นแก่เพื่อนข้างเคียง ครูที่เป็นผู้สังเกตการณ์จะสามารถเข้าช่วยเหลือหรือเกี่ยวข้องกับเด็กคนใดคนหนึ่งได้ง่ายขึ้น และสามารถดูแลเด็กได้ทั่วถึง การใช้เครื่องใช้แบบเคลื่อนที่ได้จะช่วยให้การจัดห้องเรียนใหม่ทำได้ง่ายขึ้น ครูสามารถจัดพื้นที่ของกลุ่มเด็กที่ให้ความสนใจ กิจกรรมแต่ละประเภท พื้นที่จะใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับจำนวนเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรม เครื่องใช้ที่ใช้ในการจัดและแบ่งพื้นที่เป็นมุมหรือศูนย์การเรียนควรใช้ชั้นหนังสือหรือผนังที่มีล้อเลื่อน เครื่องใช้เหล่านี้ควรมีความสูงไม่เกิน 4 ฟุต หรือมีลักษณะโปร่งใส เพื่อครูจะได้เห็นเด็กได้ทั่วห้อง

กล่าวโดยสรุป การจัดห้องเรียนให้ใช้งานได้นั้น ควรให้เด็กมีอิสระในการเคลื่อนไหวไปมาสะดวกและเปิดโอกาสให้เด็กได้รับผิชอบต่อห้องเรียนของตน อีกทั้งครูเองก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงการจัดได้ รวมไปถึงการจัดเตรียมสื่อวัสดุ อุปกรณ์เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ดังนั้นครูจึงต้องมีความรู้และเข้าใจถึงระดับพัฒนาการของเด็กและแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเป็นอย่างดีเพื่อที่จะได้นำมาปฏิบัติให้ได้เหมาะสมกับเด็กและเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้ดีขึ้นและสร้างความสนใจให้กับเด็กในการทำกิจกรรมต่างๆ ขณะที่อยู่ในห้องเรียน

4. สภาพการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล

การศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล ผลจากงานวิจัยพบสาระสำคัญเกี่ยวกับ นโยบายการส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อม การดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม สรุปได้ดังนี้

ด้านนโยบายและการส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อม ดวงพร หัวเมืองแก้ว (2544) ได้ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า ด้านการส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อม ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ 1) มีการวางแผนนโยบายการจัดสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ และด้านสังคม ปรับอัตราส่วนระหว่างพี่เลี้ยงเด็กกับเด็กให้เหมาะสม กำหนดให้พี่เลี้ยงเด็กมีหน้าที่หลัก คือ การอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างเหมาะสม และสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง 2) มีการส่งเสริมบุคลากร โดยการส่งพี่เลี้ยงเด็กเข้ารับ การอบรม สัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างขวัญและกำลังใจโดยการยกย่องชมเชยผลงานที่ทำ 3) การจัดบริการสื่อวัสดุ และอุปกรณ์ 4) มีการติดตามผลการจัดสภาพแวดล้อมโดยการเข้าเยี่ยมชมและซักถามปัญหาพร้อมให้ข้อเสนอแนะ โดยไม่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอน 5) การสนับสนุนจากภายนอกคือมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความรู้ ส่วนในด้านการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่เห็นว่าสถานรับเลี้ยงเด็กของตนมี

ด้านการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม อุทุมพร พรายอินทร์ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการจัดการชั้นเรียนของครูอนุบาลในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า ในด้านการจัดสภาพห้องเรียน ครูอนุบาลจัดบรรยากาศในชั้นเรียนมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านวัสดุอุปกรณ์และด้านการจัดพื้นที่สำหรับการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนนั้นจัดให้มีความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรระหว่างเด็กๆ มีการจัดวางวัสดุอุปกรณ์อย่างมีระบบ และอยู่ในระดับความสามารถของเด็กในการช่วยเหลือตัวเอง

Murphy (1999) ได้ศึกษาอิทธิพลด้านสังคมและวัฒนธรรมของสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเด็กวัยอนุบาลที่จัดแบบเน้นวิชาการและแบบเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง พบว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็กได้มีความแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายและปรัชญาการจัดการศึกษา ลักษณะสภาพแวดล้อมของห้อง

เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บทบาทเด็กและครู และการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในการสอนของครู ข้อค้นพบยังนำไปสู่ประเด็นอื่นที่สำคัญ คือ 1) หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีอิทธิพลโดยตรงต่อความคาดหวังและความเข้าใจของเด็กต่อการเรียน และ 2) การจัดสภาพแวดล้อมที่นอกเหนือจากประสบการณ์ที่เรียบง่ายในห้องเรียนมีผลกระทบต่อพัฒนามโนทัศน์ที่ซับซ้อนขึ้น

แสงเดือน ต้นเจริญ (2542) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเสรีของครูอนุบาลสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า ครูอนุบาลส่วนใหญ่จัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนและในศูนย์/มุมได้เหมาะสม สวยงาม มีวัสดุครุภัณฑ์สำหรับครูและเด็ก ในห้องเรียนจัดเป็นศูนย์/มุมไม่น้อยกว่า 4 ศูนย์/มุม ลักษณะกิจกรรมที่ครูส่วนใหญ่จัด คือ จัดเตรียมสื่อ/วัสดุอุปกรณ์ทั้งของจริงและของจำลองไว้ในศูนย์/มุมที่ครูจัดเพิ่มและศูนย์/มุมที่มีอยู่เดิมในห้อง กิจกรรมมีความหลากหลายเหมาะสมกับวัย พัฒนาการและชีวิตประจำวันของเด็ก สื่อ/วัสดุอุปกรณ์ที่ครูใช้ในศูนย์/มุมมีความเหมาะสมกับวัยและความต้องการของเด็ก มีคุณภาพคงทน และเด็กอนุบาลสนใจกิจกรรม สนใจสื่อ/วัสดุอุปกรณ์ที่ครูจัด โดยใช้เวลาทำกิจกรรม/เล่นในศูนย์/มุมบ้าน ศูนย์/มุมเครื่องเล่นสัมผัสและเกมการศึกษามากที่สุด ลักษณะการเล่น/ทำกิจกรรมของเด็กมีทั้งเล่นคนเดียว เล่นคู่ขนาน และเล่นเป็นกลุ่มขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม ครูใช้วิธีแนะนำ อธิบาย สาธิตขั้นตอนในการทำกิจกรรม และส่งเสริมการเรียนรู้เด็กทั้งรายบุคคล รายกลุ่มย่อย เมื่อเด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมครูใช้วิธีกล่าวตักเตือน พูดคุยกับเด็กเป็นรายบุคคลและให้การเสริมแรง และจากวิธีที่ครูใช้แก้ปัญหาพฤติกรรมไม่เหมาะสมหรือการให้แรงเสริมทางลบ เด็กส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติตาม จากการให้แรงเสริมทางบวกเด็กแสดงอาการดีใจ และกระตือรือร้นในการทำกิจกรรม

กนกพร พันธุ์เถระ (2537) ได้ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์เล่นสมมติที่ส่งเสริมความสนใจในการอ่านและเขียนของเด็กวัยอนุบาล พบว่า เด็กวัยอนุบาลที่เล่นในศูนย์สมมติที่มีการจัดสภาพแวดล้อมโดยใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเรื่องที่เรียนและวัสดุ อุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางภาษามีพฤติกรรมความสนใจในการอ่านและเขียนมากกว่าเด็กวัยอนุบาลที่เล่นในศูนย์สมมติตามปกติ

Prescott และ Krechevsky (1967 อ้างถึงใน อารมณี สุวรรณपाल, 2537) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมในสถานรับเลี้ยงเด็กปฐมวัยจำนวนทั้งสิ้น 50 แห่ง พบว่า สภาพแวดล้อมในด้านอาคารสถานที่ สื่อ วัสดุ และอุปกรณ์ต่างๆ เป็นส่วนที่ส่งเสริมด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กต่อเด็ก และพัฒนาการของเด็กในด้านต่างๆ

Phillips และคณะ (1980 อ้างถึงใน พรทิพย์ สวัสดิ์, 2537) ได้ศึกษาคุณภาพของศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนใน Bermuda โดยศึกษาสภาพแวดล้อม 6 ประเภท ได้แก่ การดูแลประจำวัน การจัดแต่งพื้นที่และการจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับเด็ก ประสบการณ์ใช้เหตุผลทางภาษา กิจกรรมการใช้กล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาการด้านสังคม พบว่า

คุณภาพของสภาพแวดล้อมของศูนย์ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านสังคมและภาษาของเด็ก

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ (2544) ได้ทำการวิจัยเพื่อรายงานโครงการติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาระดับ “ปฐมวัย” ในหน่วยงานที่จัดการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำหรับเด็กอนุบาล 3-5 ปี พบว่า สภาพแวดล้อมของโรงเรียนอนุบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น และกรมการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับต่ำกว่าปานกลาง ลักษณะการจัดสภาพแวดล้อมโดยรวมของทุกสังกัด ด้านการใช้ภาษา-เหตุผล และด้านพื้นที่และเครื่องตกแต่งอยู่ในระดับต่ำ

การประเมินสภาพแวดล้อมโดยภาพรวมทุกด้านของทุกสังกัดยังไม่อยู่ในระดับดี ยกเว้นสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่มีองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมด้านโครงสร้างของโปรแกรมเพียงด้านเดียวที่อยู่ในระดับดี ดังนั้นภาพรวมของสภาพแวดล้อมทางการศึกษาปฐมวัยในปัจจุบันจึงไม่ใช่สภาพแวดล้อมที่พร้อมและเอื้อต่อการเรียนรู้

Whelan (1998) ได้ศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพด้านการแสดงออกแรกเริ่มทางความสามารถพิเศษของเด็กวัยอนุบาลระหว่างห้องเรียนที่เน้นวิชาการมีครูเป็นศูนย์กลางกับห้องเรียนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางตามแนว Constructivist พบว่า เด็กวัยอนุบาลในกลุ่ม Constructivist มีการแสดงออกทางพัฒนาการและการเรียนรู้ด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความคิดสร้างสรรค์ และแรงจูงใจสูงกว่าอีกกลุ่ม โดยเสนอแนะว่าข้อบ่งชี้จากพฤติกรรมแสดงออกของเด็กเป็นวิธีที่ได้ผลในการสังเกตศักยภาพด้านการแสดงออกแรกเริ่มทางความสามารถพิเศษของเด็ก อีกทั้ง ดวงพร หัวเมืองแก้ว (2544) ได้ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ มีบริเวณรับประทานอาหารที่สะอาดถูกสุขลักษณะ ภายในอาคารมีระบบถ่ายเทอากาศได้ดี มีของเล่น สื่อพัฒนาเด็กที่เพียงพอ และมีความปลอดภัย 2) การดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมด้านสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการด้านร่างกาย สังคมและอารมณ์ สติปัญญาและภาษาของเด็กวัยแรกเกิด ถึง 1½ ปี มีการดูแลสุขภาพ ความปลอดภัย และความสะอาดของวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้กับเด็ก มีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับเด็ก และเล่นกับเด็กอย่างสม่ำเสมอ ส่วนในเด็กอายุ 1½ ปี ถึง 3 ปี มีการจัดให้เด็กได้เล่นของเล่นที่หลากหลาย ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรัก ไม่ลงโทษเด็กด้วยความรุนแรง ร้องเพลง ท่องบทกลอนให้เด็กฟังและเล่นเกมต่างๆ กับเด็ก อัตราส่วนระหว่างพี่เลี้ยงเด็กกับเด็ก คือ พี่เลี้ยงเด็ก 1 คน ดูแลเด็กวัยแรกเกิด ถึง 1½ ปี ถึง 3 ปี ไม่เกิน 10 คน พี่เลี้ยงเด็กมีหน้าที่หลัก คือ การอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างเหมาะสม และมีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง โดยการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ทำการปรึกษา และแก้ปัญหาาร่วมกัน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาล ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมในด้านอาคารสถานที่ สื่อ วัสดุ และอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อการเรียนรู้ของเด็ก ครูมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม โดยในห้องเรียนส่วนใหญ่จะมีวัสดุ อุปกรณ์สำหรับครูและเด็ก ครูจึงควรเลือกวัสดุ อุปกรณ์ให้เหมาะสมกับขนาดของเด็ก มีความปลอดภัย สะอาด และเพียงพอกับจำนวนของเด็ก

การเลือกสื่อ ควรใช้สื่อที่เป็นของจริงและของจำลอง เพื่อให้เด็กเข้าใจสิ่งที่จับต้องที่อยู่รอบๆ ตัวเอง ทั้งนี้การเลือกสื่อที่หลากหลาย ย่อมส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่นและต่อเนื่อง ในการจัดกิจกรรมโดยเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกเล่นหรือทำกิจกรรมตามความต้องการ ความสนใจของเด็กแต่ละคน เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น